

BOTOND

35
SZÉPIRODALMI-ÉS TANULMÁNYOS-FOLYÓIRAT

SZERKESZTI: BARTÓK MIKLÓS.

TARTALOM:

BARTÓK MIKLÓS:
Néhány szó Vajda János centenáriumára. — **JUHÁSZ GÉZA:** Költemények. — **ÁDÁM IMRE:** Mese a kárpáti erdőkből. (Novella.) — **GULYÁS PÁL:** Költemények. — **RADOS K. BÉLA:** A diáktársadalom szociológiája, — **VADÁSZ BÉLA:** Az igazság szeretete és az erkölcsi jó. — **DOBOS LÁSZLÓ:** Költemények. — **LANGHOFFER PÁL:** A magyar sajtó irredentája. — **ÁDÁM ZOLTÁN:** Kata. (Novella.) — **KOROM ZOLTÁN:** Költemények. — **GAÁL GYÖRGY:** Alkony. (Novella). Lélek-órán. (Vers.) **NAGY FERENC:** A vén róka. (Elbeszélés.) — Könyvszemle. — Innen-onnan. Ifjúsági élet. — Szerkesztői üzenetek.

Megjelenik

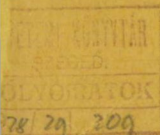


havonként

KETTŐS SZÁM ÁRA: 1.20 PENGŐ. — EGÉSZ ÉVRE 6 PENGŐ

Kiadja: a Polgáriskolai Tanárképző Főiskola
„BOTOND” Bajtársi Egyesülete.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, I., Györi-út13.



1888-1889

1888-1889

1888-1889

1888-1889

1888-1889

1888-1889

1888-1889

1888-1889

1888-1889

1888-1889

BOTOND

©ZÉPIRODALMI ÉS TUDOMÁNYOS FOLYÓIRAT

SZERKESZTI: BARTÓK MIKLÓS.

Néhány szó Vajda János centenáriumára

Különös iróniája a Sorsnak, hogy örök, halhatatlan eszmék szolgálátaba gyarló, halandó embereket állit. Ha igaza van Platonnak, hogy lelkünk valamikor ott élt az örökkévaló eszmék birodalmában és itt a földön visszaemlékszik a valaha régen látottakra, de itt azoknak csak gyarló másolatai vannak, úgy nagyon hosszú és küzdelmes az az út, melyen az emberi nem eljuthat oda, ahonnan valamikor kiindult. Mert milyen kevés azoknak az embereknek a száma, akik tudják azt, hogy amit itt látnak, azok csak gyarló másolatok — és milyen kevesen vannak, akiknek lelke ezekből a gyarlóságokból visszaemlékszik az örökkévalóra!

Ezekon kívül azonban talán legnagyobb gátolója a haladásnak az emberi élet rövidege. Hány nagy elme, hány nemes lélek látja az értéket s életfeladatává teszi azok megvalósítását, de ezek az örök dolgok, melyek valahol a láthatatlanban fel vannak írva, *önmagukban is érvényesek* és így — sajnos — nagyon keveset törődnek azzal, hogy egyik vagy másik ember meddig él. Ady mondja: „Mire az írást jól kibetűzzük, Már el is futott néhány század”. Az eszmék türelmesen várnak a felfedezésre, az idő végtelen és rohanó, az emberi élet egy porszem. Ez a tények világa, de ezen a szomorú képen, ezen a nyugtalan, állhatatlan herakleitosi *panta rei-on* végigvonul az Alkotó nyugodt, bölcs ecsetvonása: a mozgó, változó világban, az emberek százai és ezrei között vannak hasonló lelkek, rokon meglátások, melyek mint láncszemek szervesen összefüggnek és kiegészítik egymást. Ime, a lélek történelmében — ha lehet ilyenről beszélni — felesleges szólnunk az egyesekről, ez a történelem örökké tart és nem külső cselekvések történelme, hanem összefüggő absztrakt egész, melynek csak annyi köze van e földi világhoz, hogy az azt alkotó lelkek, láncszemek valamikor mind a földön éltek, közöttünk jártak és néha nekünk is elárultak valamit.

Nézzük Vajda Jánost, mennyiben tartozott e láncszemek közé, mennyit árult el nekünk az ő örök világból, hivatásából és szavait mennyiben

igazolta a múlt, a születése óta eltelt kerek száz esztendő.

Java munkássága a forradalom utáni időre esik, erre a szomorú kor-
szakra, amikor a nemzetet felbuzdulásából, a múlt dicsőségére épített szent
hitéből, ebben való elrévüléséből felébresztette a világosi fegyverletétel.
A forradalom korának eszménye Herakles volt, a későbbi idők szomorú
képe Prometheus, a letört nagyság, a sziklához kötözött kétségbeesés, a
megvakított igazság. Ez a kor bámulattal csüngött Petőfi nimbuszán, az
eltűnt hős emlékén, minden jóérezsű magyarban Petőfi gyűlöletével forrt
az elkeseredés a zsarnokság ellen és mindenkiben eleven hittel, reménnyel
élt a hódolat Libertas istenasszony iránt. Ha ezekbe a magasztos érzé-
sekbe vegyitünk egy kis emberit, akkor a Petőfi-utánczók százai állanak
előttünk, ezek a csiszolt üvegek ragyogni akartak, mint a gyémánt, de
ha nem kaptak napsugarat, fényük is kialudt. Ezek nem vették észre a
sötétben is tündöklő gyémántot, Petőfiben csak duhajságot, elcsépe-
lt frázisokat láttak és utánoztak; egész irodalmuk vad kiáltozás, bömbölés,
dörgés, mely emberek hangja volt és nem ágyúké; népieskedés, de nem
a magyar puszták dala, hanem a szemétdomboké.

Távol ettől a zajos, rikító képtől, egyedül, a vaáli erdő magányában
élt Vajda János. Bár ő is részt vett a szabadságharcban, de az *nem az
ő forradalma volt* . . . különös, az első láncszem megérezte és a negyedik,
(akiről még szó lesz) kifejezte!

Talán ezzel mindent elmondottunk . . .

Vajda János tekintetét ismeretlen világok vonzották, ennek elérésére
neki elég volt a vaáli erdő és csodálatos valója. Gyűlölettel fordult el a
világtól és önmagába mélyedt, figyelte, kutatta, kínozza és üldözte az
örök embert, mely ő maga volt és mindezt azért, hogy megismerje, fel-
tárja. Őt már nem érdekelte a magyar csárda, a kalászos rónaság, a
Tisza áradása, a gulyák kolompolása, nem énekelte azt, amit az ember
két rossz, testi szemével lát; nála nem a külső világ, hanem a belső,
maga az ember, Isten után talán a létező világ legnagyobb, legcsodálato-
sabb titka vált kutatás tárgyává.

Ebben sok a hasonló vonás közte és Petőfi között. Már Beöthy Zsolt
észrevette és hangsúlyozta, hogy Petőfinek kettős arca van, az egyik a
forradalmár, a puszták, a szabadság bálványozója, a másik a „koltói
öskert merengő vendége . . . szíve átérzi az élet kuszált jelenségeiben az
örök emberit”. Ime, egy óriási fa gyökere van Petőfiben, melynek két
ága örök időkre kinyúlik, az egyik ágnek tovább hajtása Vajda János.

Petőfi a *Felhők*-ben óriási gondolatok és érzések szédítő magaslátán
áll, érzi, amint agyában forr a képzelet és pillanatok alatt naprendszer-
ket fut be mindent látva és újjáalkotva. A *Felhők*-ben a magábamélyedő,
saját féktelen gondolatait és érzéseit kutató Petőfit látjuk. Petőfi nem
fejezte be a *Felhők*-et, ez a feladat Vajda Jánosra és utódaira maradt.

A vaáli erdő poétáját, mivel az embert kutatta, az *egyetemes* emberi érdekelte. Ebből kettő következik: vesztett nacionalizmusából, mivel az ember, mint a mindenség alkotó eleme e kerek földön mindenütt egyforma, másrészt e sajátos probléma megoldására bevonta a költészetbe a filozófiát. Mikor ő az emberről beszél, nem magyar, német, francia embert ért alatta, hanem az egyetemes ember fogalmát, foglalja annak rendeltetésével, céljával, teremtésének mibenlétével, amely kérdésekre sem a csárda romjai, sem a délibábos puszták nem adnak feleletet, csakis a filozófia, (bár ez sem végérvényesen) ennek egyik ága a metafizika. Vajda János tehát a lét nagy kérdéseit akarja megoldani, hogy „mért születni, minek élni?” Ezeket a mind sűrűbben jelentkező metafizikai problémákat természetesen nem frappáns filozófiai okfejtéssel, gondosan felépített logikai formulákkal igyekszik megoldani, hanem mindent sejtő és megértő poétalelkével, mély intuíciójával szinte öntudatlanul és tapogatózva keresi és találja meg a feleletet:

... *Voltam, vagyok*

Öröktől fogva és leszek parányi

Porszem, de egykorú magával az

Örök idővel, a csodálatos,

Megfoghatatlan véghetetlenséggel.

Tehát egy láncszem a lélek történelmében — melyről fentebb szölvünk — mely talán parányi része a láncnak, de vele mégis egykorú.

De filozófiai költészete, mint általában a filozófia, nyílt kérdés marad, tényekkel nem érzékeltethető. Ezt érzi Vajda, látja a maga nagy egyéniségét, aki bár mindent *érez*, semmit sem *tud*, a nem-tudásnak tudása és hogy mégis minden megy a maga rendjén, érleli meg benne különös színezetű fatalizmusát.

Mint Petőfi, úgy Vajda sem ismerte a lemondást, önérzetét nem tudta összeegyeztetni az abszolúta praedestinatio tanával, hogy az ember nagy szellemével, akaratával mégis csak tehetetlen báb egy kifejezhetetlen, láthatatlan erő kezében — és itt e láncszem egy másik oldala: a schopenhaueri világfájdalom. Itt azonban nem tudunk teljesen igazat adni Lombrose-nak, aki szerint a zseniben mindig felfedezhető a világfájdalom, hiszen Petőfiben, Aranyban nyoma sincs. Igen, itt van Vajda óriási elhajlásának egyik jele Petőfitől, (ide később visszatérünk) a „Világ-szabadság” zászlovívője nem tűrt megadást, távolról sem volt pesszimista, míg Vajda nyíltan vallja Schopenhauerrel, hogy a létnél jobb a nemlét. Ez a modern formába öltöztetett buddhaizmus a későbbi láncszemekbe is átöröklődik.

Ez az emberi akaratnak tehetetlensége, a meg nem értés szomorú érzése fokozta Vajda világfájdalmát. Nemes érzések, nagy dolgok nem

valók e földre, a kapzsiak kijátsszák a nemeslelkűt. „A kárhozat helyén” c. versében írja:

*Ez itten a világfolyás.
A fellegekben, amig jársz, kelsz,
A virágot letépi más.*

Az önzetlenség méregpohár, amit a bolondok isznak, vagy azok, akikre rákényszerítik. A nagy lélek átok, mert nem a földön él és amig ismeretlen világokban barangol, más a földön boldogul. Ez a földi kárhozat (ismét Buddha jut eszünkbe) érzése lidércként nehezedik Vajda agyára, egész valójának kínos, bizarr játéka, mely költészetén kigyöngyözik, innen ered. A Föld csak fájdalmat ad, tehát a Föld törvényeit nem köteles elfogadni a lélek — és valóban Vajdának egész tevékenysége nem vall a földi jogok elismerésére, a Föld anyag, amely szűk, véges és merev, mely kegyetlen, érzéktelen és hideg, a Vajda lelke pedig élő, eleven tüzzel ég, szertelen, kínos és csapongó, végtelen, mint istene, a fájdalom. Csak néha, amikor már az örület szélén áll, enged Vajda önmagát emésztő kinja és olvad bele egy keserű, nála szinte cinikus, de fátumszerű megnyugvásba, a naivnak látszó *hit-be*, de hogy mennyire nem naiv, ő fejezi ki legjobban:

*... ember, ember,
Ki idetévedtél, ragadd kezedbe
A hit koporsó kötelét szilárdul
S el ne bocsásd többé soha!*

Ilyenkor Vajda megpihen s mint a hús szellő az elcsigázott, izzó testet, lehűti valami égből jött csöndes harmónia. De ez a harmónia az égből jött, nem a Vajda lelkéből és így idegen, szokatlan, csak arra való, hogy a költő ismét más alakot öltjön. Ilyen hangulatban írja az „Üstökös” c. költeményét. Az üstökös az ő nyugtalan, árva lelke, mely „forogni körbe nem tud, így örökké társtalan, boldogtalan”. Az a „sugár-ecset”, mely végzetét festi, állandóan kísért, különös kísértés, amely nem kínoz, hanem megnyugtat, Vajda János jól ismerte önmagát.

Ha ezt az „üstököst,” mint *embert* nézzük, meg kell látnunk Vajdát, mint magyart, — bár mint előbb említettük, Petőfitől eltérőleg vesztített a nacionalizmusból, — mint önzetlen, az anyagiasságot megvető, mint büszke, felemelt fejű embert. Ami a magyarságát illeti, itt is fájdalommal, kétségbeesett pesszimizmussal találkozunk, hazáját Sodomának nevezte:

*Itt már hiába átok és imádság!
En már csak a kénkő-esőt lesem.*

Keserőséggel töltötte el nemzetének könnyelmű nemtörődömsége, sőt megdöbbenve kérdezi: összefér-e a becsülettel egy *ily* nemzetet szeretni!

és büszke, nyílt tekintete fogja hirdetni nevét:

Ha majd kiásnak a hamú-özönből

Álmélkodó késő évezredek,

Találnak ott — s majd rám ismernek erről —

Egy fölemelt főt s egy üres kezét! . . .

Ime, itt e csodálatos egyéniség néhány jellemző vonása. Nem volt célo-m minden oldaláról bemutatni, ami lehetetlen ily szűk keretek között, csakis annyiban, amennyiben annak a nagy fának egyik ágát képviseli, melynek gyökere Petőfiben van. Petőfinek egyik arca, a *Felhők*, őriási borulattá nőttek Vajdában, aki első szeme volt annak a láncnak, melynek egyik vége Petőfi csodálatos kettősségéhez van kötve, a másik vége, ki tudja hol fog végződni.

A második láncszem *Reviczky Gyula*, akiben a nacionalizmus még gyengébb lett, azt hirdetvén, mintegy *tudatosan*, hogy van a nemzet fölött egy magasabb eszmény, az *egyetemes emberiség* gondolata. Vajda csapongó, kínos, állhatatlan fájdalma *Reviczkyben* állandó, mélabús szomorúsággá borúl, Vajda piros égaljú biboros naplemente, denevéres, vad, viharos alkony, *Reviczky* csöndes, vígasztalan, beborúlt éjszaka. *Vajdánál* a hit az elkövetkező éjszaka nyugodt, de kínos, sötét sejtése, *Reviczkynél* a barna éjszaka után jövő fenséges virradat.

A harmadik láncszem *Komjáthy Jenő*, a végtelenség költője. Nála enged a másik kettő pesszimizmusa, Vajda szeles, véstjtósló alkonya, *Reviczky* sötét éjszakája benne holdas, csillagos romantikává válik, melyben átlátszó, légies csodák repkednek. Elvontabb, mint a másik kettő, de szomorú és fenséges, mint *Leopardi*, pantheista, mint *Giordano Bruno*. A pantheizmus, e költői, romantikus filozófiai irány megkapó színekben jelentkezik nála. Minden, az ember, az állat, a virág, a föld egy végtelen örök substantia: Isten.

Elérkeztünk a negyedik láncszemhez, valamennyi közt a legnagyobbhoz, *Ady Endréhez*. Nem célunk megmondani, hogy kicsoda *Ady*, a rajta való veszekedést másoknak hagyjuk, csak a tényt konstatáljuk: a *Petőfibi*-ből, mint törzsből kiinduló hatalmas kétágú fa egyik ága, a *Felhők*, Vajda Jánoson, *Reviczky Gyulán*, *Komjáthy Jenőn* és némileg *Gyóni Gézán* keresztül őriási lombos koronává nőtt *Ady Endrében*.

De „*értsük meg egymást*” mondja *Rákosi Jenő* a *Pesti Hírlap* 1927. febr. 8-iki számának vezércikkében, amint *Berzeviczy Albert*nek, a Magyar Tudományos Akadémia elnökének a Kisfaludy Társaság ülésén mondott beszédéről megemlékezik. Értsük meg egymást, bölcs: felfogás, ami még egy olyan tekintélyes embernek, mint *Berzeviczy* is, növeli érdemeit. Ougyanis békés uton össze akarja egyeztetni *Adyékát* a hagyományos nemzeti iránnyal, melyet az Akadémia képvisel, hangsúlyozza, hogy ki kell köszörülni azt az őriási szakadást, melyet *Ady* ütött

a magyar költészet egységén. Az Akadémia hagyományos álláspontjával szemben a legmesszebbmenőleg elismeri Ady nagyságát, a különbséget nem ledorongolással kell elsimítani, hanem bölcs belátással és megértéssel. Végre elértük azt az időt, amikor az Akadémia elnöke — bár az ő hivatalos köre nem egészen értett vele egyet — félre teszi az alabárdot és türelemmel, megértéssel néz egy velük ellenkezőnek látszó költőt, aki a megértőkhöz szól és nem a pallos embereihez.

De egy pár szót mi is kérünk, a szakadást a mai magyar irodalomban nem Ady idézte elő, annak csírája — mint előbb mondtuk — már Petőfi kettősségében felfedezhető. Tévedés azt mondani, hogy az ilyen kettősség, sőt többféleség a zseni természetes tulajdonsága és így Petőfi-ben is olyan, mint a többiben — Arany János is zseni volt, abban a korban élt és abból a társadalmi rétegből származott, mint Petőfi és lelke mégis a megtestesült egység. Igenis, a lélek történelme örökké tartó végtelen egész és Aki azt szövi e csodálatos ember-láncszemekből, tudja, hogy mit csinál. Elérkezett az az idő, amikor kellett születni egy Petőfi-nek, akiben két ember éljen, az egyiknek folytatása a hagyományos irány, az irodalmi és tudós társaságok, a másiknak Vajda János és társai. Ha a mai hagyományos nemzeti irányt összevetjük Adyval, magát a kettős Petőfit látjuk megnagyítva, a fejlődés óriási reflektorával kivetítve a költészet vásznára! Ilyen formában már lehetséges az „értsük meg egymást”.

E reflektor sugarai egy századon lövellnek végig, jobbról-balról idegen fények szelik át, más a levegője annak a pontnak, ahonnan kiindult és más annak a vászonnak, melyre roppant méretekben rávetítődik. Ezt a fény sugarat azóta csaták zaja, ágyuk tüze, lelkek vívódása, rakéták és messze, távoli lidércfények zavarják és sokak nem látnak tisztán az ezerarcú fényben s ugyanannyi árnyékban, sokaknak szeme nem szokott hozzá a nagy méretekhez.

Most ezt a vásznat az 1927-es év tartja, túl közel van Adyhoz, a kép zavaros, melyet egy igen jó szem, a Berzeviczy Alberté „egy gyászos kor szomorú költőjének” lát. Ki tudja, hogy idők múltán, ha a rohanó idő mind messzebb és messzebb viszi a vásznat, minek fogják látni!

Ezt a pár szót Vajda János centenáriumára szántam. Azt hiszem, őt csak ebben a szerepében lehet és kell látnunk. Ime, a véges emberi élet végtelen dolgokat szolgál, szükség van rá, hogy több véges élet kapcsolódjon össze, hogy tükre legyen a végtelennek. Rengeteg ilyen lánc van, ez nyilvánvaló, mert Vajda szerint „mi volna lehetetlen az örökké tartó időben?” Sokaknak különös lehet, hogy a negyedik láncszem miért pont Ady Endre — mi is elismerjük, hogy nem száz procentig nagy ember Ady, most nem célozom róla írni — de vegyék jól szemügyre Vajda Jánost, rengeteg közös sajátságot találnak közte és Ady között: Vajda is egy „gyászos kor szomorú költője” volt!

Sötét karácsony.

Párás, tavasz-szép est volt. Karácsony.
Vékony fátylakba öltözött a Hold.
Az árny az omló földön szétmosódott,
a tolvaj árnya. Lopni ment. Arany
kulcsot rabolni, mit tegnap találtál
s mely a bűvös Bánat-kastélyba nyit.
Karácsonyeste, ködpárás tavaszban
arany kulcsot orozni ment a tolvaj,
hogy szép kezed ne nyissa föl soha
a Bánat-kastély súlyos ajtaját :
hogy meg ne láthasd a szerelmi bú
örömnél gazdagabb szépségeit,
meg ne kóstold a csiszolt könny-kehelyt
s a sötét vásznakat ne símogasd,
miket a süket éj színez buján
s halálkövekkel ékesíti föl,
mulasztott csókok álmatag rubinját
vegýítve sós, fehér gyöngyök közé.

Ki tudná elsorolni mind e kincset,
mit a borongó termek rejtenek ?
A tolvaj tudta jól és szánt nagyon
és ment, ellopni drága kulcsodat.
Én szembejöttem. Tolvaj, menj tova,
engedd csak őt, ne légy kicsiny hitű,
hadd bolygja sorra mind a termeket
s örömnél gazdagabb szépségüket
Ismerje meg mind. Lássá nyugtalan
marcangoló éj-órák lázas álmát,
ízlelje kelyhed, kínos szerelem.
Halál sötét gyémántját tűzze föl
hiúskodón zuhatagos hajába
s keblére illesszen törött rubint
a csókból, mely már nem lesz csók soha.

Karácsonyeste volt. A fekete
tolvaj sóhajtott s némán visszafordult.

JUHÁSZ GÉZA.

Klári.

Nagy szemei borongó csillagában
egy távol ég édes fájdalma rezgett
és így dalolt: „idegen itt a lábam,
világ s nem izlelem meg ért gerezded.”

Tejhabból Isten s lágy rózsaszirmból
formálta, hogy emberfölötti, gyöngéd
szépsége szökkenjen e földi romból
zenitre, hol sugárzik az öröklét.

Ott lebegett: fényes tavaszi felhő, —
alant a tágas mindenség morajlott
s mint lepke aloéra szállt zizegve

a Halál. Körhaja, mint karcsu ernyő
nyílt szét; e sáros léggömbből kihajlott
s alámerült a végtelen vizekbe.

JUHÁSZ GÉZA.

A vulkán oldalán.

tthoni, áldott menedék.

Hugom szemei boldogok.

A nappalok színe be kék
s az éjszakák gyász-feketék.

Táncol, dalol, ujjong, lobog,
de éjfélkor titkon zokog.

Tűzhely, te meghitt, megszokott.

Őcsém ember lett hirtelen.

Apám haja be megfogyott,
anyám hite be megrogyott.

Még elgondolni sem merem,
hogy egy napon eljön velem.

Mellemen karcsú, szőke lány.

Ülök a vulkán oldalán,
hamu s halál szítál reám.

JUHÁSZ GÉZA.

Mese a kárpáti erdőkből.

Irta: ADAM IMRE.

A nap már régen alámerült a szűk láthatáron; néma csend és sötétség feküdt az árva, rejtelmes vidéken. Végtelen hegyek, didergő, havas fenyők és bokrok álltak egymás mellett a kékesszürke homályban, sokszor megrázkódtak havas terhük alatt és figyelték a véges idő múlását, a süket éj hallgatóságát, susogtak halkán, ijesztgetve, mint fehérleples, lelketlen kísértetek. Az érthetetlen, különös csend millió régmúlt emléket, elfeledett balladát, beszélő, néma titkot rejtegetett magában, soha meg nem született érzések, gondolatok lebegtek a felhőkbe nyúló hegyek felett. Mint egy óriás, fehér halott meredt az égre e megfagyott, gigászi panoráma, keblére rejtve gyermekeit : a csendet, sötétséget és a titkot.

Az egyik hegyoldalban évszázados, villámsújtotta fa védelme alatt húzódott meg egy kicsiny lakás, melynek gomolygó füstje összeolvadt a köddel s a sötétséggel, két ablaka, mint tüzes szempár meredt az éjszakába. Itt lakott Darabos István, az öreg erdőőr, akinek sok közös titka volt már a hatalmas hegyekkel, a hallgató, mozdulatlan fákkal, hány borzalmas esetnek volt színtere e vidék, melyet csak ők láttak s őriztek meg öreg, becsületes lelkükben.

Csendes és egyszerű volt belül az öreg lakás, néhány szegényes bútordarab, a falon egy vén kakukos óra és egy Mária-kép függött, az óra figyelmeztette kötelességére és a képből vett búcsút s kért oltalmat, ha éjszakai útjára elindult.

Tízet ütött az óra és az öreg felhörpintette maradék pálinkáját, felöltözött, vállára vette puskáját s rátekintett a kopott Mária-képre. És az mintha mondta volna: „István, maradj itthon,” halk félelem szállotta meg István lelkét, aki kenyere javát megette és félelmet soha nem ismert. Most valami titkos erő állta útját, szeme odatapadt a képre, talán fia jutott eszébe, aki — mielőtt a háborúba ment, ugyanígy tétovázott e kép előtt. Künn fagyott havat verdesett a szél az ablakhoz, bent szeliden lobogott a mécses lángja — s István babonás félelemmel nézte a Mária-képet, mely mondta: „István, maradj itthon”. Percekig állt így mozdulatlanul — és a kakukkos óra negyed tizenegyet ütött. István, mint dacos gyermek, aki kiszakítja magát aggódó szülei karja közül, lépett ki a szobából, bezárta az ajtót s megindult a sötét éjszakába.

Vastag hóval borított sziklák között vezetett az útja, két oldalt hatalmas fenyők álltak, megrakva ezernyi csillogó játékkal, szikrázó hóval. Az égen örökös itt a fellegjárás, kergetik egymást, lebegnek mint a lobogók. Ha a szél néha széttépi e komor lobogókat, ijedt, merev arccal ragyog be a hold, tekintetére szétrebben a titkos sötétség, a mély hallgatás, látszik, amint a távoli hegyek havas koronái összeölelkeznek a futó felhőkkel. Ilyenkor felragyog az ezerarcú fénnel, csillogó hóval feldisztelt millió fenyő, mintha az Úr készítette volna azok számára, akiknek

szeretteik már csak könnyet tudnak adni. Ha volna valaki, aki ért a fák, vad sziklák, hegyek nyelvén, sokat hallana az itt lefolyt harcokról, ki tudná megmondani, hányan veszték itt el és feküsznek most is temetetlen. Igen, az Úr meg akarta ajándékozni őket e csodás tájjal, feldíszítette nyugvóhelyüket és a vitézek lelkei zsolozsmákat zengve vették körül a számukra megrakott fákat; tündöklő holdfénynél, a tülevelűek milliárdjain fénylő csillagszórók mellett csöndes áhitattal néztek végig egy emberi életen. Az öreg István megállott e néma, mozdulatlan regény előtt, látta fiát, amint egy pillanatnak látszó idő alatt nőtt fel szeme előtt, aztán hívta a Haza, az örökélet. Szomorúság és valami fenséges érzés ölekezett össze lelkében, érezte, hogy fia, aki már nincs, itt van valahol e nagy-szerű tájékon és az ő lelke is örök nyugalommal lebeg e karácsonyi ünnepen a többi névtelen halottéval együtt. Szinte szeretett volna beleolvadni e varázsos csendbe, a hősök néma birodalmába, mintha irigyelni kezdte volna e hideg föniséget, az Úr által feldíszített karácsonyfákat, melyek a holtaké. Észre sem vette, hogy már ismét elsötétült, fekete felhők takarták el a holdat és fedték be a fényes világot. Észre sem vette, hogy ő vak sötétben térdel az egyik fa előtt, kalapja a kezében van s valami rég hallott, rég elfelejtett szavakat mormolt félhangon. Még az anyja tanította erre.

Elmélyedéséből hatalmas dörrenés riasztotta fel, melyet nyomban követett a másik. A golyó süvítve repült az élettelen fák között és a közeli sziklák kísértetiesen verték vissza a szokatlan zajt. István, mint akit álmából riasztanak fel, rázkódott össze, hirtelen azt hitte, hogy még mindig álmodik és e csodás világból, melybe lelke elmerült, jött fel ez a hang, a hősök, a névtelen martyrok adnak életjelt magukról, hogy tudnak mindent, ami sirjok felett történik, látják, hogy haláluk hiábavaló volt, hogy holtuk után akarják véghezvinni, amit haláluk árán nem sikerült, vagy csak játszanak, bolondoznak, vagy talán üzennek a rab földben nyugvó testvéreiknek! . . .

Borzalom futott végig István testén, bár sohasem volt babonás, de azután önkénytelenül puskája után nyúlt és megindult a hang irányába. Még most is lehetett hallani a hangot, amint mértföldekre, a tíz-tizenötödik hegyoldalon bukdácsol keresztül és hallgat el a felhők között. Azután semmi nesz . . .

István erősen figyelt egy darabig, azután szinte rohanva megindult a hang felé, az útjában álló havas bozótot puskájával törte szét, aztán megállt és újra lélegzetét elfojtva figyelt.

Semmi nesz . . .

Csakugyan képzelődött tehát?

A feszült várakozásban óráknak tetszett az a pár pillanat, amit itt idegeit megfeszítve töltött. Már szinte szégyellni kezdte magát képzelődéséért . . . hiszen nem jár itt senki éjnek idején rajta kívül, a vadorzók is mind tudják, hogy becsületes ember, aki minden éjjel megteszi szokásos útját és így nem mernek erre járni — a holtak pedig nem támadnak fel, elég volt nekik a harci zaj, a szenvedés.

Szívverése is kezdett lecsillapodni, nyugodtan akasztotta vissza puskáját vállára.

Hirtelen halk nesz riasztotta fel ismét. Egy sötét alak ugrott fel előtte és tűnt el újra egy hatalmas tölgy és bozótok tövében. István utána ugrott, mire az felállt és a meglepetéstől hebegni kezdett . . . A szomszéd falú harangozója volt, Kádár Mihály.

István megállott előtte, puskáját maga elé téve komoly hangon kérdezte:

— Mi járatban vagy itt?

Mihály zavartan, szemlesütve néhány értelmetlen szót mondott:

— Dolgom volt a városban, most megyek haza.

— És a lövés?

— Ütközben egy bagolyféle madarat láttam, arra löttem . . .

Darabos István körülnézett. A hideg szél még mindig dobálta a felföket, hirtelen kisütött a Hold. István a bokrok között egy lelőtt gyönyörű szarvasbikát pillantott meg. Szinte visszahökölve, megilletődve szólt a harangozónak:

— Mit tettél Mihály? . . .

Mihály arcán, mint a rajtakapott csinytalan gyermekén, félénk szépegés remegett . . .

— István, felejtsd el a dolgot, senki se tudja meg, mert a jövőm, a családom van tönkretéve . . . Tudod, hogy szegény vagyok, rá voltam utalva . . . Az állásom veszttem el, lecsuknak . . . Az uraság sohasem fogja megbocsátani . . .”

István lelkéből a jóság, a szánsalom harmóniája szállott föl és sajnálkozva tekintett Mihályra. Aztán kissé elsötétült az arca, arra gondolt, hogy ez az a megrögzött vadász, akit évek óta les és nem tudott nyomára jönni, ez a tolvaj az, aki becsületes ember képiben éli világát. Ha elhallgatja a dolgot, örökké szegyenkezni fog önön maga előtt és ha megtudják, vége a becsületének, ősz fejeéről letépik egyetlen vagyonát: a megbecsülést, tiszteletet. Komolyan fordult a vadászhoz:

— Mihály, a dolgot nem hallgathatom el. Hatvan éves vagyok, sohasem hazudtam. Az uraság jólelkű, meg fogja bocsátani a dolgot, ha töredelmesen bevallod hibádat. Én teljesítem a kötelességem. Légy nyugodt, az uraság elnézi, van neki még elég vadja a birtokán.

Mihály nemet intett, tiltakozni akart, de végignézett István becsületes arcú, egyenes alakján és nem szólt.

István nyíltan látta a helyzetet. Ennek az embernek nem ez az első esete. Akkor nem félne. Tudja, hogy az ő hibája, ami éveken keresztül megisméltödvé bünné, vétékké nőtt, jóvátéhetetlen, nem számíthat irgalomra az uraságnál. Határozottan, de teli jósággal szólt oda a harangozónak:

— Holnap jelentjük az uraságnak. Isten adjon neked bátorságot és nyugalmat. Az uraság nem rossz ember.

Ekkor Mihály arcán pokoli sötétség viharzott végig, szinte állatiasan ordította:

— Mit, a szegény vesszen, mint egy kutya?! — S azzal felkapva elejtett fegyverét, hirtelen óriási csapást mért vele az ősz Darabos István fejére, hogy az holtan esett össze . . .

Mihály vad dühében összeszorította fogait és nagyot rúgott a holt emberen. Aztán futásnak eredt árkon-bokron keresztül, hazafelé . . .

Másnap karácsony szent ünnepe volt. Mihály keresztet vetett magára, amikor megfordította a templomajtóban a kulcsot, hogy harangozni menjen.

„Dicsétessek az Úr Jézus,” hajtogatta folyton, amint a lépcsőn felfelé botorkált. Lába elé sem nézett, csak folyton mormogott valamit, szemei rémülten meredtek felfelé, többször megbotlott és arcra esett. Gépiesen állt föl és ment-ment egyenesen. Amikor felért, kitekintett a torony ablakán. A hegyoldalra és az uraság erdejére esett tekintete, ahol az öreg erdőőr alusza örök álmát egy szép szarvasbika mellett. Mihály lelkében irtózatot kinnal tört fel valami és ráborult agyára, mint egy koromsötét szemfedő. Szeméből könnyet sajtolt ki az örület, a fájdalom, megfagyva folytak végig arcán. Egész testében szoborra meredt, állandóan mormolt valamit: „Dicsétessek az Úr Jézus.” De nem lehetett érteni. Kezével állandóan a mellén, arcán kapkodott, mintha valami titkos erő rángatna volna, keresztet akart vetni, de valami nem engedte, valami ólomsúllyal nehezedett kezére. Majd megfordult és örült erővel rángatni kezdte a harangkötelet.

„Dicsétessek az Úr Jézus”, — fakadt fel az ima a falu minden igazhívője lelkéből, amint a harang kondulását meghallották. Minden igaz ember boldogan vetett keresztet, itt a szent karácsony ünnepe, ma született a Megváltó. Dicsétessek.

A harang egyre szólt, kongott rendületlenül. Néha megzavarodva, összevissza kondult, mint amikor tűzvész van a faluban, majd ismét szép csendesesen szólt, mint egy ima, mintha a nagy ünnepet dicsőítené.

A faluban mindenki új ruhát öltött és boldogan sietett az Isten háza felé. Minden kémény füstölt és füstje az ég felé szállott, a csöndes vidéken szánkok csilingelése nevetett végig. A hegyekről eloszlott a köd, a szél elcsendesedett a sziklákon elhallgattak a baglyok, az erdőkben elültek a kísértések.

Es a harang egyre kongott. Mintha nem is ember húzná.

— Én nem értem azt a Mihályt, minek húz annyit . . . — szólt odabent méltatlankodva Mihály felesége.

Mihály pedig, mint egy elbűvölt, elvarázsolt ember, mint egy fájdalmas hím-Niobe, szinte megkövülve húzta a harangot szünet nélkül. Mintha mozgó szoborra vált volna, élettelenül mozogtak karjai és rángatták a harangot. Szemeiben millió rém és kísértet meredt ki, szája egyre morgott. Nem értette senki.

— Már félórája húzza! — szólt a tisztelendő úr. — Eredj Miska, nézd meg, mi van vele!

Miska pillanat alatt fent volt a toronyban s majd visszaesett a látványtól:

— Mihály bácsi, az Istenért!

És Mihály többé nem hallgatott földi szóra. Szemei, mint két jégdarab meredtek ki eltorzult arcából. Csak a karja járt, húzta a harangot és a szája mozgott, de Miska nem értette.

Odalépett hozzá és megfogta karját. Mihály rá sem nézett. Csak harangozott.

Miskában majdnem meghült a vér, amikor a harangozó karját megfogta. Merev volt, mint egy gép és rángatózott örült erővel. Elengette karját és lerohant a toronyból . . .

Két óra telt el, amíg három ember fel mert menni Mihályhoz, addig állandóan szólt a harang. A faluban összecsdődült a nép s mikor látták, hogy karonfogva hozzák a harangozót, végigfutott mindenkin a hideg. Mihály görcsösen szorongatott kezében egy kötélrészletet, melyet levágtak a harangról, mert nem tudták kifejteni kezéből, . . . szemében homályos, merev örültség imbolygott.

Mikor befordultak a szomszéd utcába, két csendőr jött velük szembe, akik megfogták Mihályt. A harangozó már nem tudott semmit, szája is csendesebben mozgott, keze rángatózása is megszűnt, meg sem moccan a bilincsek alatt. Kérdezték, nem felelt. Csak mintha valami varázserő húzta volna fagyott tekintetét az erdő és az Ördögvágy felé, ahol tegnap éjjel óta eggyel több martyrja van a kötelességtudásnak.

Mihály, mint egy élőhalott megsemmisülten, gépiesen ment a csendőrök előtt. Csak amikor az uraság ablaka előtt mentek, látszott feleszmélni, egy öreg úr nézett ki az ablakon a keserves menetre és halkan mondta: Szegény Mihály!

És ha Mihály eszénél lett volna, bizonyosan azt mondaná: Szegény jó öreg Darabos István!

Mihályt tovább vitték a csendőrök, de már nem ítelt fölötte földi bíró,

* * *

Darabos Istvánt nagy tisztességgel temették el és a falú népe azt tartja, hogy lelke még mindig ott jár az erdőben és őrzi az uraság jószágait.

Elmúlt egy év, újra karácsony ünnepe volt. Az óriási hegyek közt, a vad rengetegben újra feldíszítette Isten a karácsonyfákat ezernyi fénylő gyertyájával. Az erdő ismét megtelt csöndes titokkal, mély hallgatással, a százados fák, sudár fenyők, a havas hegycsúcsok és az elesett hősök lelkei tovább mesélnek. Az öreg István is közöttük van és most már nem irigyli a holtak csodás birodalmát; ki tudja, apa és fiú nem együtt kalandozzák-e be azt a helyet, ahol becsülettel búcsúztak el a földi élettől! A hideg szél ismét bejárja a hepehupás, sötét vadont, a fellegek tovább üzik egymást és a Hold most is azzal a hűvös fénnel ragyog be a felhők között, mint egy évvel ezelőtt. És ha itt-ott néha vadászkiáltás hangja némul el a rohanó, tarka felhőkben, a hősök lelkei ismét megremegnek és szorosabban ölelik át az örök, szűz hótól szikrázó karácsonyfákat . . .

Ha az új erdőőr éjjelenként erre veszi útját, ő is néma csodálattal áll meg a fehér hegyek és fák között, ő is elmerül a hősök karácsonyának mély bámulatában. Ki tudja, hogy ő kire gondol a hősök között, de annyi bizonyos, hogy az öreg István halála óta eggyel több elmúlt regét, néma titkot, fájó, szomorú mesét suttoznak a fák, ami csodálatba ringassa és ami előtt kalapját megemelve . . .

Anyám.

Mielőtt még az arcotok halványra
 válik és kivisznek a temetőbe —
 halandó emberek, Istennek árnya,
 nézzétek meg a Napot lemenőben!
 És ott, ahol az Óceán morajlik,
 látjátok a bölcsőmet alkonyátkor.
 Mélységein az én sírásom hallik,
 ha majd az ár a fellegekre paskol.

Én a bolygó Föld gyermeke vagyok,
 melyben alusznak millió halottak.
 Rokonaim a többi csillagok,
 kik a Mindenható szívéen lakoznak, —
 hirdetvén, hogy ez a tenger bolyongó
 világ az Ő magányos árva lelke . . .
 Vasárnap délután minden harangból
 ez a bánat morajlik szerte-szerte.

Sokáig nem ismertem én anyámat
 és mindig sírtam, valamig kerestem.
 De egyszer egy szivárványos vasárnap
 megtaláltam a zúgó rengetegben.
 Egy villámsújtott tölgy sötét sebére
 ráfolyt az alkony szerető sugára —
 s én, mint a rengeteg édes testvére
 leborúltam a Föld örök porára.

GULYÁS PÁL.



Gyermekkorom.

Emlékszel még, midőn gyermekkorodban
elnézted messziről a piros jegenyéket,
melyeket felgyújtott az esti Nap ?

És volt a kertben kis tó, melynek partján
úgy elbámúltál a kéklő láthatárba,
mint Homeros Odysseus után.

S vak voltál te is, mint Homeros :
a mérhetetlen jövő
fénye mindkettőtöket megvakított.

GULYÁS PÁL.



Óh segíts meg !

A függönyt felhúztam s az ablakon keresztül
egy gyenge bodzafa tekint be a szobámba.
Akárki vagy, óh én imádlak gyökerestül,
Te vagy az Istenem, Te vagy a hitem világa !
Óh gyenge bodzafa, aki a barna Földbe,
rettenetes anyánkba takartad néma álmod :
óh egy szegény költő borult le most elődbe,
egy tiszta szívű gyermek, akit megölt az álnok
világu nagyvilág és most homályra vágylk,
földalatti homályra, puhára, altatóra,
melynek széles vize elnyúlik a halálig
és nem veszi szívünk mély titkát vallatóra !

GULYÁS PÁL.



A diáktársadalom szociológiája.

Irta: RADOS K. BÉLA.

Egyik legnagyobb német szociológus, F. Tönnies az egész modern történeti fejlődést összegezi abban, hogy a hajdani organikus életközösségek (Gemeinschaft-ok) helyébe laza és az individualizmus folytán széthulló társulatok léptek (Gesellschaft-ok). Megállapítja, hogy nagy kulturák, nagy egyéniségek csak a szerves életközösségekből szülehetnek, milyen a falú, a család, az egyházközség, a kis város, a fejedelmi udvar stb. Ezzel szemben napjaink mechanikus összetételű társulati formái: a részvénytársaság, a parlament, a tőzsde, a nagyváros, az újság-szerkesztőség, egyszóval az amerikanizmus formái csak civilizációt teremthetnek minden mélyebb lelki tartalom nélkül.

Vajjon a mai egyetem organikus közössége-e a diákságnak és tanárságnak, avagy csupán „társulat”. A hajdani kollégiumok tényleg szerves életközösségek voltak. Diákok és tanárok egy tető alatt laktak, egy asztalnál ettek. Mindenki ismert mindenkit, sőt egymás családját is fel az ősökig. Ehhez járult a kollégium történelmi levegője, miáltal nemcsak az élő generáció fogadta be, magába az új diákot, hanem az apák és nagyapák láthatatlan szelleme. Aki a kollégium küszöbét átlépte, az egy örökkévaló egységbe olvadt, s ha elég érzékeny volt, saját kis énjét kitágulni érezte nemzedékek diák-sorsává. Csak ebből a csodálatos lelki egységből, a kollégiumból, léphetett elő az egész reformkorszak Csokonaytól a Bolyaiakon át Arany Jánosig.

Ezzel szemben a mai, különösen a fővárosi egyetem a XIX. század individualizmusa és egy bűnös paedagogiai laissez faire által gyökértelen diákeletek széthulló darabkáira a tomizált törzsközösség, azaz inkább társulat. Miként egy részvénytársaság egyes tagjai egymást nem ismerik, illetve csak igen gyér alkalmakkor, az osztalék megállapításakor váltanak egymással néhány szót, úgy az egyetemek folyosóin az index aláíratások és némely vizsga alkalmával egy-két elejtett csipős megjegyzés vagy zaftos anekdota képezi az egész lelki kapcsot a diáktársadalomban. Amerikában valósággal auton szágúldanak el egymás mellett minden köszönés nélkül. Nem is köti őket semmi kapocs sem a társakhoz, sem az egyetemhez. Még a félév kellős közepén is bármikor felkerekedhetnek

és a U. S. A. tulsó végén levő egyetembe robooghatnak. A quaestura napokra pontosan kiszámítja a tandíjat és a maradékot csekken átutalja az új egyetemhez. Ez a lelketlen gyökértelenségnek, az egyetemi futurizmusnak paralízis progresszívája. Ez a kultura halála. Mert a kultura mindig közösségek örganikus tudata. Mi is a halál felé roboogunk, ha idejében nem szervezkedünk ellene. Az ellenszereket nem lehet két szóban összefoglalni, de e lap hasábjain még alkalmunk lesz sok utmutatással szolgálni. Addig is egy fontos elvet előrebocsátunk.

A múltban az említett individualizmus folytán az egyén széttépte a láncokat, amelyek őt a szerves közösségekhez fűzték. Hány diák tépte ki magát a faluból, az egyházból, a rokonok és a család köréből, hogy mint egy mellveregető Ibsen-hős, egy Übermensch hirdethesse valamely IV. emeleti legénylakás vockában:

„Legerősebb a legegyedülállóbb.”

Napjainkban beállt az egyetemes kulturális katzenjammer és szörnyű sebekkel oldalunkon botorkálunk vissza a régi közösségekhez („Hazamegyek a falumba”. Ady.) Ezért lett az egész mai irodalom falurajongó. De Móricz Zsigmondék még nem fedezték fel a családot. Ravasz László és Mécs László azonban egy másik közösséghez vezették vissza az embert: az egyházközösséghez. Ezekből a jelenségekből vonja le az ifjuság a következményeket: nem elrúgni magunk alól a kollektív közösségeket, hanem belékapcsolódní minden energiánkkal azok ujjászervezésébe, kezdve a családközösségen, a falun át az egyházig, államig. Organikussá tenni a mugunk életét és az elrészvénytársaságiasodott közösségeket is, minő elsősorban a diákság mai amorf élete. Ezzel az egész jövő magyar középosztály és minden egyes diák választhat az örök élet és az örök halál közt. Ma a halál nagyon közel kaszál hozzánk, egyeteminkhez és egész kulturföleányünkhöz. Ha nem lépünk a jelzett útra, akkor úgy lesz, ahogy Ady Endre mondta:

„cirkuszponyvák

bohóc-sorsa leng előttünk”.

Az igazság szeretete és az erkölcsi jó.

Irta: VADASZ BÉLA.

A nemrég meghalt Baumgarten Ferenc író és tudós örökösei lesznek azok az írók és tudósok, akik meggyőződésüket nem vitték a vásárra, elveiket nem adták el pénzért, életüket a nagy eszmények eléréséért való küzdelemnek áldozták fel. Ezt a hirt jöleső érzéssel olvastuk mostanában a politikai napilapokban . . . Tehát mégis akadt ember, aki az igazságért epedő kulturharcosok alkotó munkáját bénító anyagi küzdelmükön enyhített szép és nagy adománnyal. Él bennünk az a reménység, hogy Baumgarten Ferenc példáját még sokan fogják követni, az pedig több mint valószínű, hogy a megalkuvást nem ismerő írók tábora ezentul szaporodni fog!

A szenzációt keltő végrendelet azonban felhívja figyelmünket még a mai közélet meglazult etikai felfogásának örvényeire is, amelyek elnyeléssel fenyegetik az igazság diadalába vetett hitüket, az érték-ideálok utáni vágyódásunkat és a becsületes munkánk sikerében való reménységünket. Az igazságszeretetből és az elvhűségből fakadó erkölcsi erőnek, bátorságnak, mint a férfijellemnek s mint az erkölcs fogalmának eme lényeges elemeinek ragyogó fényét homályosította el a jelenkor materialista és szkeptikus, szofista és relativista elvekkal szaturált köztudata, közlekkülete. Törekedj az anyagi jólétre — mondhatni ezt az irányelvet szívja magába a gyermek már az anyatejjel. Törekedj simulékony, kedves, behizelgő, álcázott külsődöt megcsillogtatni azok előtt, akiktől valami előny származhatik számodra. S akikkel függő viszonyban vagy, akik feletted állanak, azokkal szemben alázatosság fakadjon lelkedből, azoknak minden szavára, minden megállapítására egy kedves mosolyba megfűrösztött „igen” legyen a feleleted. Azután lelked mélyében kétellyel fogadj mindent, csak azt hidd el ami a kezvedben van, mert nincs örök életű igazság, mert az igazság lényegében erő és hatalom, szónoki fogás, ékesszólás kérdése. Becsületes munkád megbecsülését, eredményének méltó megjutalmazását sohase várjad a társadalomtól. Ha pedig boldogulni akarsz, akkor a fenti elvek váljanak véreddé, mert ezek az elvek a könnyű érvényesülésnek, a haladásnak, a könnyű boldograjutásnak kiapadhatatlan forrásai.

Ezeknek a romboló felfogásoknak sorvasztó szellője rabolta el az alkotni akarásnak, a nemesebb életért való küzdelemnek energiáját. Ebből

a bomlasztó elveknek talajából nőttek ki modern Gorgiások, akik az élet színpadáról mindenről késznek nyilatkoztak vitatkozni, s ebből a tálaiból táplálkoztak a modern Titus Liviusok, akik a valóság és igazság elhanyagolásával irták meg a ragyogót, mert hisz a közönség is jobban tudta élvezni a csillogót, mint a valót. E szomorú tények romboló munkája előtt torpant meg egy pillanatra Baumgarten Ferenc is, de idealista lelke csakhamar felülemelkedett és felülemelkedésének nagyszerű ténye az öröksége, mely újabb impulzust adott az igazságvallás hívőinek a meg nem alkuvó munka folytatására.

Az igazságot szeretni, azért élni-halni, meggyőződésünket minden felmerülő súlyos életviszonyokban megvallani, elvekhez egy hosszú küzdelemteljes életen át hű maradni, nagyon kevesek lelkét ékesítő tulajdonság. Az elvhűség jegyében való élés küzdelmes azért, mert egyrészt a belső lelki tényezőinkkel kell harcot vívni, vágyainkat illuzióinkat kell megfékezni; másrészt a külső hatásokat kell legyőznünk. Nagy erkölcsi erőre van szükségünk, hogy az igazság útjáról el ne tereljen érzéki természetünk, hatalomért való vágyódásunk a személyi előnyüknek, a megalkuvásoknak könnyebben megjárható útjára. Nagy ellenálló erkölcsi erély kell ahhoz, hogy a ránknehezedő köztudatot, a veszélyes előítéleteket s a mások önző egyéniségéből előtörő igaztalan támadást ellensúlyozni tudjunk. S intenzív igazságszeretet a titka annak, hogy a közkedveltséget és népszerűséget, jóhírnevet és a mások részéről élvezett bizalmat is el tudjuk vetni, ha az igazság parancsa kívánja úgy. Tehát látjuk, hogy az igazságért való rajongás tőlünk állandó munkát kíván, még pedig az elénk tornyosuló és soha meg nem szünő külső és belső akadályoknak legyőzését. Az akadályokat pedig természetesen erő útján tudjuk legyőzni. Az az erő pedig, amely az igazságra törekvésnek útjába, gördülő akadályokat győz le, azt etikai erőnek, illetőleg erélynek hívják. Az erőnyilvánítás nagysága etikailag közömbös, mert a lelki energiákat felhasználhatjuk, úgy a jó, mint a rossz cél elérésére. Tehát az erőnyilvánulás nagyságát, — melyet tegyük föl, hogy az igazságért fejtettünk ki — mértéknek tekintjük, melyből következtetést vonhatunk az igazságszeretet nagyságára nézve. Vagyis minél nagyobb erőt vetettünk latba az igazság eléréseért, annál mélyebb és odaadóbb az igazságszeretetünk. Ilyen megfontolások alapján tesszük magunkévá Pauler Ákosnak azt a megállapítását, hogy az igazságszeretet erénnyé akkor válik, ha az mint erőnyilvánulat jelentkezik. Itt megemlítjük azt is, hogy Pauler Ákos „Az etikai megismerés természete” c. munkájában az őszinteséget és bátorságot az etikai erő megnyilatkozási formájának tartja. Ugyancsak jelzett munkájában az erkölcsi erőt értékesebbnek tartja a keresztény morál által

hirdetett alázatosságnál. Rámutat továbbá arra is, hogy Kant Imanuel etikájában az önmagának törvénytadó és megalkuvást nem ismerő eszményi emberből szintén az erőnek kultusza világít felénk. Természetesen itt is etikai erőről van szó, nem pedig a Nietzsche által imádott erőről, mely minden gyengét kiírtani és letiporni akar. Ezt az erőnyilvánulást nem az igazi erkölcsi érzés és igazságszeretet szabályozza.

Fentiekben kifejtett álláspontunkkal szemben áll újabban Bergson követőinek felfogása. Ők ezt a régi görög szofista mondást: . . . „ember a dolgok mértéke”, így fogalmazták egy kissé átalakítva: „élet a dolgok mértékel”. Vagyis az élet máról holnapra változik s minékünk ehhez a változáshoz kell alkalmazkodnunk s így megismerésünk, akarásunk és cselekvésünk folyamatában a logikai, illetőleg az etikai alapelvek válnak cseppfolyóssá. Ellentétben ezzel megállapíthatjuk a következőket. Tény az, hogy az élet állandóan változó folyamat. S éppen ezért tudatéletünk szükségyszerűséggel kívánja meg azt, hogy a nagy kavargó folyamatban legyenek kiemelkedő pilléreink, fiksz pontjaink.

Lelki életünk állandóan mérlegeli a tényeket, a dolgokat minősíti, értékeli, egyszóval viszonyít. A viszonyításnak pedig alapjának kell lennie. Az értékelési és viszonyítási funkciónak pedig van végső eszményi alapja, az igazság és a többi főeszmény, amelyek az önértékűségnek fényében csillognak.

Az igazság szeretete és az erkölcsi erő egyik leglényegesebb jegyei az ember fogalmának. Megkülönböztető jegyek is, mert ezek alkotják a választófalat az emberiség és az alacsonyabb rangú lények között. Ha pedig a főeszmény szeretetének lángja kialszik szivünkéből, akkor visszacsúszunk s egyek leszünk az érzéki életet élő alsóbbrendű lényekkel, akkor értelmetlenné, tartalmatlanná válik életünk, a teljes nihilizmus lesz urrá felettünk.

Az igazságot az emberiség kiváló gondolkodóinak nagyrésze lényegesnek és fontosnak tartotta, de voltak olyanok is, akik az elsőbbséget nem az igazságnak adták meg. Történelmi korokban is különböző irányeszmék uralkodtak. Ezek az eltérések az értékeknek kvalitatív világából következnek. A mi korunkban a mi generációnknak életszükséglete az, hogy az igazságnak adjon elsőbbséget. A mai közéletünket az igazságvallásának eszméjével kell átítatnunk, ha azt akarjuk, hogy ismét megizmosodjon becsületes munkák sikerében való hitünk. A nevelés munkájában pedig vezéreszmévé váljon az igazság szeretetére, az erkölcsi bátorságra való nevelés gondolata, mert jelen közéletünk etikai tisztaságának ez a legbiztosabb alapvetése. A példát pedig már megadta a néhai Baumgarten Ferenc tudós és író, csak kövessük!

Új Julián keserve.

Messzi ősöm nyomában én is
 Testvért keresek, testvért!
 Nem gyáva nyugati ágat,
 De forró szívü hatalmast:
 Napkelet-lelkü bátrát.

Szép álmú magyart várok —
 Testvért keresek, testvért!
 Nagy tűzüt, Ábel-lángút:
 Ázsia-lelkü férfit
 S asszonyt, délibáb-vágyút.

Julián régi útján
 Testvért keresek, testvért!
 Nyugatra tévedt parlag,
 Hát nem él már itt ember?
 Borzong a táj és hallgat . . .

És jönnek a Juliánok:
 Testvért keresünk, testvért!
 S keleten Duna-táj papja,
 Nyugaton volgai vándor,
 A magyart meddön kutatja.
 DOBOS LÁSZLÓ,

Dal a kályha mellől.

Izzik a kályha
 S esti homályba
 Forró vörös fényt szór szanaszét
 Künn havas úton
 Hús szoborkúton
 Duhaj dalokat fütyül a szél.

Jó itt a párnás
 Székben a párás
 Italt szürcsölni langy-melegen,
 S csend se riasszon,
 Csacsogó asszony
 Töri a csendet este velem.

Csókodat, párom,
 Fűti a mámor,
 Kábítja agyam e csoda-est
 Fuss ki az éjbe,
 Hulljak a mélybe
 Hüljön, mint márványkő odalent.

Ez a kis ének
 Kályha mélyének
 Lobbanó lángján dalolt felém.
 Ez a parázs dal
 Furcsa varázssal
 Pattogot gárral szívem egén.

DOBOS LÁSZLÓ.

A magyar sajtó irredentája.

Adóemelés és adóleszállítás, frankügyp és királykérdés, rossz időjárás és trianoni évforduló mind csak arra jök, hogy néhány napig életre csiklandják a kedélyeket. Cikkek jelennek meg, nyilatkozatok hangzanak el az irredentáról, mint akkor, tóosztok ágaskodnak a nemzeti örökkévalóság felé mint akkor, s a boldog magyar a sok irott ígéretbokr mögöl nem mer kinézni a bokor elé, mert félö, hogy a hegyek csupán vakondtúrások és a várak még mindig légvárak, mint a közelmultban is. Ha az egészségtelen terveket gyártó nemzeteket starthoz állítjuk, bizonyosan elsőknénnék — minden nemzeti dicsőség nélkül. Bár elhiszem, hogy akadna olyan ember is, aki épen az ellenkezőjét esküdné. Nem szeretünk a magunk hibáira ráismerni s ezért mindig kelendő emberek lesznek a beteg ideák bábái.

Az egészséges élethez tartozik, hogy a hibákból ne csináljunk kultuszt, hogy ilyen jelenségeknek ne adjunk jogosultságot. Pedig az eddigi irredenta ilyen hangos és legnagyobbbrészt üres jelenség, melynél mintha a meggyözödés konokságát harsány hangokkal akarnák pótolni. De ezek a teli tüdök is kimerültek. Mert a kezdeti irredenta, az az egy párti rámslihoz való nekiülés hangulata elszállt már. Legfeljebb bajúszpedró-reklámnak volna jó. Ha másra is használható volna, valami élelmes kocsmáros már régen a nekibúsúlt irredentához címzett vendéglöben méregetné a feledés italát. Az eddigi irredentát mint érzelmi értéket sem lehet többé hasznosítani. A szalmalángnak gyenge tüze van s csak épen disznópörkölésre való. Az igazi irredentához hosszan égö tüzek kellene, de ezek ne lobogjanak „Gömörben, Nógrádban” . . . „Amerre a magyar Tisza folyik” vagy „a Kárpátoktól az Adriáig”. Legyenek ezek állandó, egyenletes, belső, ösztönös, legmélyebb valónkból táplálkozó tüzek; a célos magyar lélek annyira ösztönszerűen végezze funkcióit; ne tudja a jobb kéz, hogy a bal mit fog csinálni, ne tudja a lángoló kebel, hogy nini, bennem most nemzetiszínü görögtüzek égnék. Mert ha tudja, akkor mutogatni fogja ezt az érénykirakatot, az irredenta ne legyen a nemzeti törekvések hatásos auzlágja. Aki azt csinálja belöle: bünös, botor vagy tudatos haszonlesö gazember. Az a tettek helyett frázisokkal akarja a „nemzeti erőket” jókarban tartani. Tehát, ha én lapomban havonta pontosan 12 interpuncióis irredenta sóhajást engedélyezek, nem tarthatom magam irredentának, mint az a bizonyos zsidó szerkesztö elképzeli. A felismerés egyszerű hangján mondhatod neki: Nem! te csak egy kompromisszumos, számitö zsidö vagy. Mert ugyanakkor mit csinál az ilyen ember; teszem pl. valamelyik erdélyi magyar író versével vagy novellájával? Látom az udvariasra vasalt, fölényes mosolyt: „Nagyon sajnálom, de MI így s úgy vagyunk berendezkedve . . . stb., stb. Nem is boldogulsz, amíg azzal nem mégy hozzá: „Kérem, én elhelyezem X. Y. úrnak, az önök belső munkatársának egy. novelláját odaát, hozzák le önök is az

enyémet." S ekkor biztos lehetsz benne, hogy jól „kiszolgálják”. Adatokat nem ajánlatos felsorolni . . . Tudok esetet, hogy tehetséges és igéretes zsidó író is ilyen gonosz korlátozással intéztek el *zsidó lapnál*, nyilván mert nevéből nem érzett ki a békebeli egykorona árán elnyerhető belügyminiszteri jóindulat. Különben a szóbanforgó zsidó író megszállt területi ember . . .

Azt, hogy *odaát* a magyar nyelv mint hatóerő egysesgyedül az irodalomban fejtheti ki energiáit, *azt itt* nem gondolják meg, vagy nem is akarják meggondolni. Azt, hogy ott a magyar dalon és a magyar könyvön kívül, a magyar nyelvnek, a magyar beszédnek — amely mégis csak elsődrendű feltétele a nemzetiség fenntartásának — nincsen más éltetője, azt ugyan ki venné számításba? Az érzékeny, kitűnő szimatú, éleslátó, a társadalom és a nemzet üterét tapogató, magyar publicisták igazán nem vehetik észre . . .

Ezek a szavak 100%-ig igazak sajtónk legtekintélyesebb részére. Nem pellengérezek. Kiki számoljon a lelkiismeretével, ha ugyan a hiénának van lelkiismerete. Annyit ideírok, hogy ezt alig egy-két napilapról nem lehet elmondani. A magyar sajtó nem a magyar nemzet, nem a magyar állam érdekeit szolgálja elsősorban, hanem partikuláris, vagy még többször klikk-érdekeket. Mikor magyar irredentáról van szó, akkor a dolgok higgadt szemlélője sohasem fog egészséges mozgalomra gondolni. Megszoktuk, hogy az ízléstelen, önmellveregető, kipödört, hegyes bajszos, Hungária gyászfátyolos, epidermisz irredentát tápláljuk . . . Miért? Miért?

Annak, hogy pompaszerető szemzet vagyunk, most jelentkeznek a legsúlyosabb hátrányai. Mindenki az auzlágba tette a maga cicomás kis ünnepnapirredentáját és nem maradt — mindennapi, praktikus használatra belőle. Ha körülnézek a magyar irredenták között, fényes, élénk, élelmes kivitelű, csalogató, fényűzőn kivilágított auzlágok vakítják a szemem. De a bolt üres. A valóság néhány fiatalember, akik fegyvertelenül támadnának, akik remény nélkül lelkesednek. Egy-két fiók DonQuijote, egyéb semmi. A magyar irredenta ártatlan mulatság . . .

Azt, hogy *odaát*, ha nem volna is semmi irodalmi mozgalom, akkor mesterségesen kellene kitenyészteni, ki látná be? Ki dolgozik a saját érdeke ellen? Mert az érdekösszekapaszkodás, mely hasárokban méri a dicsőséget, sorok száma szerint az irodalmi jelentőséget, mely csak üzletté tette az irodalmat, melynek nincs tere csak a vömet, sógoromat dicsérő sorok számára, mely reklámmá züllesztette a kritikát, vagy hitvány szellemi termékek bábájává az irodalmi rovatokat, óh! az az érdekszövetség nem törődik mással, csak a prompt bezsebelhető összegekkel. Ezért az igazi irredenta *egyetlen* használható eszköze halott a magyar érdekek számára. Azok a láthatatlan szellemi hidak, melyeket a megszállott területek felé építenek ezek a törekvő emberek, összedőltek, mielőtt egy pillérük is felemelkedett volna. De emelkednek az irodalmi szamarhidak . . .

Óh délvidéki! Óh erdélyi! Óh felvidéki írók ne írjatok, ne lelkesedjete, ha ez egyáltalán lehetséges! Minden hiába! A magyar élet vak és süket: nincs érzéke, hogy megértsen, de van irigysége, hogy elnyomjon — még otthonotokban is.

Langhoffer Pál.

Kata.

Irta: ADÁM ZOLTÁN.

A tihanyi partokat halk, ütemes csobogással mosta a víz. A hullámok egyhangú ritmussal ütődtek a vízbenyúló földre és megtörten, utolsót sóhajtvá foszlottak szét a következő hullámban. Egy-két csónak feküdt kikötve a parton s bambán, lelketlenül bámulták a vízbe olvadt láthatárt. Sikongva röpködtek zsákmány után lesve a sirályok és néha száguldó eséssel csaptak le a vízre. A faluból víg nóta szava repült a levegőn át, húzta a cigány, mert mulatott a falu népe. Ott van az egész gyermekhad, akik gondatlan lélekkel, lelkendező szívvel csak a jelen futó perceivel törődnek; ott vannak az öregek és mosolyogva nézik a fiatalok duhajkodását, leányaik és fiaik mulatozását. Rég volt . . . a szép tavaszt nem lehet visszalopni és csak fáradt, megtört, az élet viharaitól megtépázott gondolatuk repül vissza a múltba. A fiatalság mulat, táncolnak a lányok. Minden lánynak van párja és ezeknek a lányoknak valahol a szívük legmélyén kezdettől fogva öntudatlanul él az az érzés, hogy ők nem lesznek mások asszonyai, csak a szép, deli tihanyi halászoké. A legények mulatós kedvvel nézegetik a csinos, magavarrta ruhában táncoló lányokat és derékon kapva, istenigazába megforgatják őket . . . Húzza a cigány s minden leány a párjával, csak a betegnek és a menyasszonynak van ilyenkor otthon a helye. Mulatnak a tihanyi halászok künn a faluvégén, pedig a felhőtlen égről már a hold küldi le az ezüst sugarait és fehér világánál olyan az egész táj, mintha hulló ezüst pelyhek borították volna be a házakat, a fákat és az utakat.

A víz felől, amelynek habjain táncoslépésekkel kacéran játszik a holdsugár, egy szép szál legény ballag a falú felé. Ruhája ünneplő, arca bánatos. A révészek egy-két visszafojtott szava nyugtalanságot hintett lelkébe. Utközben meg-megáll és gondolatokba, a múlt előtörő emlékeibe merülve nézi a falut, amely nem változott semmit, amely ezer vágyó, csókos dallamot fakaszt fel szívében. Tíz éve már, hogy elment katonának. Hányszor visszazállt a gondolata a messze idegenből ebbe a kis faluba és mennyit, mennyit szenvedett e hosszú, sivár, kemény tíz év alatt, míg végre hazatérhetett. Most meg valaki vár reá . . . a kedvese . . . Valami bús, fájdalmas sejtelen lopódzott szívébe, ami elterjedt vérében, egész testében és űzte, hajtotta minden pici dobbanatával, lüktetésével, csobbanásával, hogy megtudja az igazat. Ekkor meqhallotta a muzsikaszót.

Talán lakodalom van? — kérdezte önmagától. A nóta, a muzsika azonban csak búját és sejtelmét nagyobbította meg; érezte, hogy mindjárt mindent tudni fog. Az arca elsápadt, megreszketett az ajka és rohanni kezdett a zeneszó felé.

A kis kocsmatermet csak gyéren világította meg a pislogó mécs,

amelynek lobbanó lángja éppen olyan volt, mintha kialudni, halni készülné, vagy legalább is valami nagyon mélyen, nagyon erősen fájna neki. Odaért. Lángoló szemekkel nézte a cifraruhas, szép tihanyi lányokat. Szeme nem villant, nem kacagott fel senkire és ekkor nagy bizonyosság szállt kétkedő agyára és mély zokogás szívére, lelkére. Tehát megnyasszony Kata. Visszafordult, de egyik legény, aki meglátta őt és otthagya a táncot. — kiáltása megállította.

— Molnár Ferkó! . . . Ferkó, várjál!

Ferkó megállt és bevárta a legényt.

— Isten hozott közénk, Ferkó! De mi lelt Ferkó? Miért nem jössz közénk? vagy ezt talán már tiltja a büszkeséged?

— Nem vagyok büszke.

— Talán kevés már a barátságunk?

— Az sem igaz, de ma nem akarok mulatni.

— Ferkó, téged első legénynek tartottunk és tartunk a faluban és tíz év után is szeret, becsül mindenki, tűzbe mennének érted, hát miért nem jössz közénk?

— Pista, jó barátom, téged ez ne bántson. Én lemondok mindenről: táncról, borról, leányról. Azt gondoltam vigalomra jövök, s temetési hangot harangoznak nekem a tihanyi harangok. Ugy-e tudod? . . . Kata.

— Hát most is szereted? . . . Tíz év után . . .

— Igen.

Megértették egymást. A két jóbarát kezét fogott és mindegyik ment a maga útján. Pista visszanezve látta, hogy Ferkó a hűtlen kedvese háza felé tart. Azután bement a kocsmába és elujásgolta, hogy Molnár Ferkó megjött a katonáéktól.

Ferkó lassan járta körül a házat és nézte az ismerős tájt és csodálatos tekintete alatt zétfoszlott, semmivé száradtak a tovaszárguldott esztendők. Megkocogtatta az ablakot és hívó szava könyörgős volt.

— Kata, bálványozott szentem, jöjj ki. Neked esküvőd lesz, nekem temetésem. Búcsúzni jöttem, utolsó csókodért.

Néma, halálos csend feküdt a falu felett, a csillagok hideg, kidülledt, felhőkből kikandikáló szemekkel ragyogtak alá, a hold felhőbe burkolta magát, csak néha a Balaton hullámainak morajlása adott valami nyöszörgős, siró hangot.

Kata kilépett az ajtón és reszkető hangon kérdezte:

— Miért jöttél Ferkó, ilyen késő éjjel? Talán valami baj van a révnél az apámmal?

— Nincs baj a révnél, a Balaton csendes s ébren vannak a révészek.

— De hát miért jöttél?

— Mert az én hajóm úszik a vizen összetörten, szívemet megölték, téged elraboltak és engem a hullámok hívnak ölükbe, mert ott nincs szenvedés, bánat. Búcsúzni jöttem, hogy halálom napján tartsad esküvődet, hogy a szemedbe mondjam: nem szeretted, nem vártál rám, megcsaltál csalfán, hazugon.

A rideg, kiméletlen szavakra a lány arca elfehéřült, szíve dobbanásai kihagytak, a vére lassan megszűnt lüktetni, roskadozó lábai nem bírták tartani és a legény karjaiba sett. Ferkó szívéből most mély szánalom

susógott, agyában megvillant apjának, az öreg tihanyi halásznak a mondása, hogy szenvedés az élet álma és édes, kérő, megbocsátó szavakkal igyekezett a leányt életrehozni.

A leány szeméről lassan oszladozni kezdett a sűrű feketeség és utána az éjszaka halvány világa remegett belé. Felébredve kábulásából, szótlanul megcsókolta az őt ölelő kart. Álmai titokzatossága, egész életének várva-várt, óhajtott, vágyott akarata bent volt ebben a csókban, amely ott lángolt a férfi kezén. Ez a vágy üzte már rég mindkettőt, de míg ez az óra eljött, a lassan vánszorgó idő lepergette tíz évét és ezernyi akadályt gördített közéjük. Ennek az órának most már nem szabad lett volna eljönnie. Ők azonban elfeledkeztek mindenről, csak egymást ölelték boldogan, örömben úszva és az éjszaka hű barátjával, a csenddel, ezer dallammal, melódiával fonta be őket: Sokáig álltak így néma, elfogódott, gyengéd szeretetben.

A sötétben bujkálva egy alak tartott a kocsmá felől a pár felé. A bosszú hajtotta, amelyet hirtelen növény magként a kocsmában szállingózó hírek vetettek el lekében. A gyanúja igaz volt, látta menyasszonyát régi kedvesének karjai között. Szeme előtt összefutottak a házak, a fák, a bokrok egy fekete tömeggé, amelyben világító pontként állt az egymást ölelő, mindenről megfeledkezett két ember. Odaugorva szétlökte őket és Molnár Ferkó felé fordulva dühtől, bosszútól lihegve kérdezte:

— Ki vagy te jött-ment, nyomorúlt, aki szét mered dúlni lelkemet. és szép menyasszonyomat meg mered csókolni?!

— Én Molnár Ferkó vagyok. E lánynak a teste tied, de a szíve az enyém.

— Nesze hát! . . . — és kését kikapva Ferkóra rontott. A leány felsikoltott, azután suttogva vélegényéhez kezdett beszélni.

— Engem ölj meg, mert hallgattam szívem szavára és én hívtam ma éjszaka őt ide.

— Nem igaz. Én jöttem érte. Megbocsátást Katától kérek, neked bármikor szívesen a szemedbe nézek.

— Rendben van, — szolt a másik — a csónakomon foglak holnap éjjel várni.

Ekkor már a hajnal rött színekben bukkant fel a túlsó parton. A kertek alján megszólaltak éles sivító hanggal a kakasok és a falú ébredni kezdett.

*

Az éjszaka barna homállyal terítette be a földet, mintha a vén föld fázna és takaróra lenne szüksége. A víz is átlátszó feketeség alatt pihent. A hullámok csendesen csókolgatták a partot, a fölöttük suhogó sirályok szava csak néha-néha vágott bele a csendbe. Az égen alig-alig látszott egy kicsike kék hely, az egész sűrű felhőkkel volt beborítva, a falúban kialudtak a pislogó lámpák, csak a kutyák ugattak egymásnak. Minden pihent és álmodott. Csak a tihanyi révből suhant ki egy csónak és siklott végig a fekete éjszakában a hullámok hátán. Két komor arcú fiatal halászegény ült benne. Nem szóltak egymáshoz semmit, mindegyik a jövő sorsán tündődött. Kezükben gyorsan, egyenletesen mozgott az evezőlápát,

a víz csak egyhanguan ringatta őket, nem törődve senkivel, semmivel. Talán nem is sejtette, hogy ma áldozatot kap.

— Itt vagyunk, — szólalt meg az egyik.

Megállt a csónak. A partok a feketeségben eltűntek, még a rév lámpásai sem látszóttak. A víz közepén voltak, ahol legnagyobb a mélység. Innen nincs vízatérés. Mindketten egyideig a vizet nézték, amely fásultan, hidegen bámult rájuk. Imádkozni kezdtek és nem tudta egyik sem, hogy melyikük imája lesz az utolsó. Imájuk után felálltak és nem vették észre, hogy halk csobbanással egy kis lélekvesztő szeli feléjük a vizet. Összefonódott a két halászlegény karja. A libegő csónakban, megfeszültek az izmok, mert erre volt az életük, a jövőjük, a kedvük bízva. A csend és a sötétség vigyázta őket. A víz egyet csobbant, azután még egyet egy kicsit távolabbról és két helyen képződtek szép, szabályos karikák: két élet utolsó sóhajai . . . A tihanyi révhez sebesen, ujjongó vágytól hajtva tart egy halászcsónak. Csak egy legény ül benne, aki minden erejét megfeszítve evez a rév felé . . . Nincs vetélytárs, holnap lesz az esküvője . . . Menyasszony azonban nem lesz a lakodalomban, mert ott fekszik az igazi kedvesével a víz alatt, a víz pedig jó titoktartó. A csend is az, az éjszaka is az.

Ezt mesélte nekem nagy titokban egy öreg tihanyi halász mécsvilág mellett vízparti kunyhóban, csendes estén és felsőhajtott: így volt az jó uram, de a lányt én is nagyon szerettem.

Felhők.

Emlékszel-e, hányszor néztük nyáron
A felhőket a szelek mint viszik,
Álltunk mélézva — a felhők usztak —
S néha bágyadtan intettem nekik.

Szóltam. Felhőnek lenni volna jó,
Uszni merengve a végtelennek,
Messze, hol sötét hegyóriások
Megrogyva a földre térdepelnek.

Te felhő szerettél volna lenni,
Pajkosan átlépni minden határt —
S ha én felhő lennék, simogatni
A felhő fáradt, ráncos homlokát.

A hangulatok, csókok eltűntek.
A felhők az azurt gyorsan szelik —
Mennek, mennek, én egyedül vagyok
S néha búsán bucsut intek nekik.

KOROM ZOLTÁN.

Ének a sorsról.

Emlékszel, egyszer rég azt mondtam neked,
Hogy engem mindenben a végzet vezet.
A sors, a nagy szeszély bármit nyújt felém,
Zokszó nélkül nyugodtan várom én.

Ellene küzdeni hiába való,
Védni sujtását nincsen takaró.
És ha örömet ad, azt örömmel élvezd,
Üritsd poharát ki mindig a szépnek.

Mert nagy önámítás hinni a hitet,
Hogy a létben csak az akarás fizet . . .
És hogy az akarás előtt nincs akadály,
S a jósiker titka a betartott szabály.

Én Úrnak vallom a Kiszmetet,
És meddőnek az akarási hited,
Harcolni ellene pedig dőre dolog,
Karod vihar ellen hiába háborog.

Most dalom a sorsról hymnus a létnek,
Neki köszönhetlek, a nagy szeszélynek,
Ő adott nekem egy varázsos éjszakán,
Sodort vágyam elé az élet nagy taván.

S mert nekem adott tavaszos Tégedet,
Én magamba szívom minden mézedet.
És nem kérdem a világtól szabad-e?
Hisz nekem nyújtott az erős sors keze.

A jogom hozzád a jogoknak joga,
Így vele szemben bárki akarata
Csak üres küzdelem, régen vesztett csata,
Itt a sorson kívül, senkinek nincs szava.

KOROM ZOLTÁN.

Alkony.

Irtá: GAAL GYÖRGY.

Alkonyat volt és a Borsova keskeny ezüst szalagja messzire csillogott a sötétzöld fűmezőből. Észak és kelet felől a Beszkidek és a máramarosi havasok párák tömege sötétlett elő a ködös távolból. Annyi igézet, annyi titkos gondolat, érzés, annyi megoldatlan rejtély lappangott a levegőben és mind, mind onnan a Kárpátok fehér havasaiból gomolygott le ide a völgybe, a csobogó Borsova völgyébe.

Dél felé termékeny síkság omlott ki a derült égbolt alá s ott lejjebb valahol, ahová a Borsova siet, ott rohant le kanyargós medrében a Tisza az édes szavú, napos kedvű nagy síkságra, a magyar Alföldre.

Nyárvégi alkonyat volt s a távol sejtelmes horizontja lilás ködben úszott.

A parton egy férfi állott, két karját mellén összefonta és nyugodtan, mereven nézett le a kis folyó ezüstösen csillogó habjaiba.

Sokáig nem nézett fel, úgy látszik, nehéz gondolatok szöttek be lelkének tiszta, fehér vásznát.

Harangszó hallatszott.

A kongások nehéz pörölyként csaptak le a férfire és agyát zavaros, nyugtalan zsongásba kergették. Hirtelen megfordult és tekintete a falú felé verődött. Messze a lilás ködön keresztül egy kicsi ruthén falú szét-szórt házainak körvonalai látszottak. Középen a templom a toronnyal és a haranggal, melynek a zúgása letompítva, sötéten verődött belé nehéz gondolatokban fáradt, ezer reménytelen vággyal teleszórt lelkébe.

Tanító volt, a kis ruthén falu tanítója, huszonnyolc éves. Mikor idejött és elfoglalta az állását, magyar volt az egész falu. Magyarul beszéltek, magyarul daloltak és magyarul sírtak. A rusznyák nyelvet csak az öregek használták. És most, igen most csehül áll a világ. Szlovák nyelvet kell tanítani és a világnak bármelyik nyelvén lehet dalolni is, sírni is, csak magyarul nem. Minden érzés meg van itt engedve, csak a magyar nem. Az nagy bűn, halálos bűn, nagyobb a hitvesi hűség meggyalázásánál, nagyobb az apagyilkosságnál. Ha lehetne, talán a levegőt is elzárnák dél felől, hogy ne tudjon ide jutni, hiszen az magyar érzéstől, magyar gondolattól van megfertőzve. Pedig az mind, mind halálos méreg.

A falú lakói a rusznyákok szívesen voltak magyarok és még ma sem haragszanak a magyarokra és hozzá, a tanítóhoz, nagyon ragaszkodnak. Ő volt a falunak a legkulturáltabb embere és a falusiaknak ügyes-bajos dolgaikban rendszerint tudott adni sikerre vezető tanácsot. Rajta kívül volt még a faluban egy görög-keleti pap, idősebb ember, aki már nem nagyon sokat törődött a kulturával. Inkább csak enni, még inkább inni, de legfőképpen aludni szeretett. Lelkészi teendőit is csak hivatalból és nem hivatásból teljesítette.

A szlovák, illetőleg a cseh állami gondolatot a notár képviselte a faluban, mint a közigazgatás tényezője. Ez valamikor magyar ember volt, de az idők változásával lélekben és névben is megváltozott. Villányinak hívták valamikor, azután lett belőle Vitasek. Olyan volt, mint a napraforgó, mindig arra fordította az arcát, amerről fényt, napfényt érzett hullani. Csakhogy ez a napfény nála a szép kerekre sajtolta állami ércek napkorongjáról verődött a lélek érzékeny berkeibe. Különbösen is csodálatos alkalmazkodó képességgel bírt, akár csak egy tíz évig szolgált vasúti portás.

Papon, notáron és tanítón kívül volt a faluban még egy nagyon régi származású földbirtokos, akinek a címere talán a birtokánál is értékebb volt. Erről mióta Ruszinszknak nevezték a Beszkidek és a mármarosai havasok alját, a legjobb akarattal sem lehetett megállapítani, hogy a világ összes nemzetei közül melyik nációhoz tartozónak érzi magát. Ahogy külső jelekből vont hozzávetőleges értékű következtetések mutatták, nemesi lelkének húrjai talán még legjobban harmonizáltak a prágai cseh trombita melódiájával. Azonban ez csak feltevés.

Végül a civilizáció harcosaként szerepelt, tehát a kultúra fáklya-hordozója volt a faluban a Weisz zsidó, akit közönségesen csak Cicinek címéztek. Ezekre gondolt a tanító, a borsova-parti kis ruthén falú tanítója s hosszan, komolyan nézett a torony irányába. Lelkében nehéz gondolatok viaskodtak, olyan feketék, mint a Beszkidek erdeinek sötét beleseje. Fent a hegyeken sejtelmesen komor hallgatás ült és ebben a misztikus csendben ott vibrált a magyar gondolat, a meggyalázott, kifosztott, halálosan fölsebzett magyar érzés, minden jajba síró fájdalma.

A sötét, fekete felhők szeszélyes torlásban kavarogtak le a ruthén falú fölé.

A tanítónak eszébe jutott az élete, a megsanyargatott, sivár egyhangú élete és szívet nehéz szomorúság ragadta meg. Három évvel azelőtt volt odaát Pesten egy hétig. Akkor sok fényt látott, sok nevető, sok kacagó hangot hallott. És hallotta a Himnuszt, a magyar imádságot. Akkor sírt. Hát még most, most tudna csak igazán, mélyen sírni, érezni. Megfordult délnyugati irányba arrafelé, ahol a széles Duna szöke folyását sejtette és a szürkülő homályban, a párás alkonyatban lassan a csillogó, nevető magyar főváros képe rajzolódott ki elébe. Látta a Dunapartot, a fényes utakat, a várat, látta a suhanó, lüktető lázas életet. És hirtelen valami keserű fájdalom nyilalt bele a vérebe s az arcát fenyegető bosszúra húzta.

Nyugat felé villant a tekintete a vörösen izzó nap felé. Ott valahol a ködös horizont távolában egy másik város volt. Egy még jobban kacagó, bűnös, mulató város. És ekkor ökle görcsösen összehúzódott. Szeme mereven furódott bele az alkonyat szürkéségébe és kemény két öklét rázta a levegőbe szilajon.

— Oh ti bocskoros náció. Nem hiába drótoztatok sokat, össze is drótoztatok lassan egy egész országot. De vigyázzatok. A magyar kardnak még megvan az éle és csapásai alatt szét fognak szakadni hitvány drótjaitok és darabjaira fog hullani az aljas praktikáival államhá-építétek cseh téglabáb.

Leeresztette a kezét és lassú léptekkel megindult a partról kifelé az útra, mely a falú felé vezetett. Mire hazaért, egészen este lett. Megvacso-rázott és utána nem sokára lefeküdt.

Azonban nem aludt el rögtön. Az öreg ruthén asszony, a szakács-néja mondta, hogy a napokban fog megérkezni a most megszervezett postaügynökségre kinevezett hivatalnok. Sokáig gondolkozott erről és nem tudta, hogy férfi, vagy nő lesz-e az, de magában önkéntelenül is úgy érezte, hogy nem férfi lesz. És erre jól esett gondolnia. Annyira egyedül volt és a ruthén nőkön kívül nem látott mást itt a faluban, hogy vágyó-dott valakire, akivel néha el lehetett volna beszélgetni.

Lassan elálmosodott és nyugodt, mély álomba merült.

*

Egy hét telt el és Balogh Gyulának az életében e hét alatt nem történt semmi különös. Minden délután végezte szokott sétáját a Borsova partján hallgató fák között. Hallgatta a lelkét, figyelte a gondolatait éber reménykedő figyelemmel. Egyik nap ment a másik után és a Besz-kidek felett a felhők mind sötétebbek lettek épen úgy, mint az ő lelkében a gondolatok.

Látta, hogy hajlik az élet lassan a halál felé, hogy sorvad a nyár az ősz melankoliájába és tudta, hogy a közeledő ősz után tél jön. Sötét, szürke, lélekzsibbasztó tél, mely itt a nyomoruságos kis ruthén faluban százszor elviselhetlenebb, mint a földön bárhol.

Tudta, hogy ha egyszer megjön az északi szél, a mármarosí hava-sokból, sűrű, gomolygó hófellegeket fog lehajtani a Borsova fölé és szürke lesz az egész világ, olyan szürke, mint a Mici zsidó kalmárelleke, ki a pálinkát méri a ruthén parasztnak.

Az egész hosszú télen át egyedüli szórakozása volt a könyv. Író-asztalán és könyvesszekerényében ott voltak a régi és új magyar irodalom mindazon termékei, melyeket nem éppen bőséges fizetéséből az ungvári könyvkereskedésekben megvásárolhatott. Sajnos, ezeknek a száma nem valami nagy volt, mert a cseh könyvpiacra nem nagyon szívesen látták a magyar sajtótermékeket. Így több könyvet kénytelen volt kéz alatt megszerezni.

Arról gondolkozott most is, hogy mikor menjen be Ungvárra egyet-mást beszerezni a közeledő hosszú estékre.

Majd gondolata a falú új postáskisasszonyára terelődött, ki három napja érkezett a falúba. Azóta még nem találkoztak, pedig hallotta, az öreg ruthén asszonytól, hogy csinos lány, fiatal és tegnap is, meg tegnap-előtt is kint járt a mezőben. Kíváncsi volt rá és nem bánta volna, ha találkoznak. Azonban kívánsága sem ezen, sem a következő napokon nem teljesült.

Szeptember első napjaiban, hogy megkezdődött az iskolában a tanítás, tankönyveket rendelt Ungvárról. A könyvek megérkeztek és Balogh elment a postára, hogy elhozassa a csomagokat. A hivatalos ügyet természetesen szlovák nyelven intézték el, azonban annak végeztével a leány hirtelen Baloghhoz fordult:

— Úgy-e ön nem tót, tanító úr?

Balogh csodálkozva nézett rá.

— Honnan gondolja?

— A kiejtéséről észre lehet venni.

— És ha nem vagyok tót, mit gondol, mi vagyok?

A leány egyszerűen, határozottan adta meg a feleletet.

— Magyar. — Azután hozzátette: — Ha akarja magyarul is beszélhetünk.

— Hát hogy is mondjam . . . maga sem tót?

A leány nevetve válaszolt:

— Nem. Magyar vagyok.

Balogh most már nem tudta, hogy mit gondoljon.

— Akkor, hát hogyan jött ide, azaz, hogy kapta meg ezt az állást?

A leány visszakérdezte.

— És ön hogy kapta meg a magáét?

— Az egészen más, mondta Balogh. Én már itt voltam akkor, amikor a csehek ide jöttek. De ön . . . ön egész kicsike lehetett még akkor.

— Ebben igaza van. Tényleg nagyon kicsi voltam. Ellenben, ahogy megvan annak az oka, hogy ön itt van és tanító ebben a faluban, úgy annak is megvan az oka, hogy én ide jöhöttem és jöttem postáskisasszonyoknak.

— És pedig?

— Szüleim nem élnek és magamnak kell megélhetésemet biztosítanom. Ez az oka annak, hogy ide jöttem. Az pedig, hogy ide jöhöttem, annak a következménye, hogy édesapámnak volt egy ismerőse Kassán, aki most is még meglehetősen magasállású tisztviselő és biztosította nekem ezt a helyet.

— Így már értem, — mondta Balogh és hozzá gondolta azt, hogy az ő szülei sem élnek már és ő is éppen olyan egyedül van a világban, mint az a leány ott előtte, aki fiatal leány létére maga küzd a megélhetésért.

Az első érzés, mit iránta érzett részvét és tisztelet volt.

— Hanem mondja csak, kérdezte a leány. Magán kívül ki van még intelligens ember a faluban?

Balogh elsorolta a már említetteket, nem hagyva ki a Mici zsidót sem, amin jóízűt nevettek mindaketten.

— És mivel szokta eltölteni az idejét, különösen télen?

— Nyáron kint járok a mezőben. Nézem az erdőket, fákat, hallgatom a bokrok, füvek és a Borsova patak meséjét. Télen pedig tanítok, este olvasok és . . . és alszom. Ebből állt az életprogramom idáig, de mostantól kezdve valószínűleg egy kis módosítást fogok, illetve fogunk benne eszközölni.

A leány csodálkozva közbeszólt.

— Hogyan? . . . Én . . .

— Igen. Amennyiben szintén szereti a természetet és megengedi, hogy sétáin kísérője legyenek.

A leány nevetve válaszolt:

— Hogyne, nagyon szívesen. Tanító úr pedig lesz szíves beszélni nekem a sötét erdőkről, melyek itt felettünk borítják a Beszkidek domjait.

Ezután mindennap délután kimentek a Borsova partjára és útközben sokszor szóba eredtek a kicsiny földjeiken dolgozó ruthén parasztokkal.

Olyan séták voltak ezek, melyekben mindkettőjüknek kedvök telt és a kis faluban amúgy sem találtak ennél jobb szórakozást. Lassankint egészen baráti vonzalom fejlődött ki közöttük és valahogy úgy egymáshoz nagyon közelállóknak érezték magukat. Beszélgetésük is ilyenforma volt. Ha gondoltak is reá, hogy közülök az egyik leány, a másik férfi, beszélni sohasem beszéltek róla. A leány a férfinban társat látott, kivel el lehetett beszélni egyről-másról. Így megmenekült a folytonos unatkozástól. A férfi pedig a leányban olyan valakit tisztelt, aki annak ellenére, hogy nem arra született, saját erejéből tartotta fenn magát.

A kölcsönös szimpátia tehát megvolt, mely magában még nem jelentett úgyszólván semmit, de az érzelmek tovább fejlődésének a magvát magában hordhatta.

Mindennap megtették szokott sétájokat mindaddig, míg az idő engedte.

Azonban nem sokáig lehetett már kint járni a mezőben. Október is elmúlt. Jött a november a hideg északi széllel és a szürke havasi felhőkkel. Reggelenként az egész Borsova-völgy nehéz ködben úszott. Az emberek csak úgy bujkáltak benne. Rá-rábukkant a menőre egy-egy szembejövő alak és két lépéssel odább megint eltűnt fázósan, szürke, komor arccal. Fent a hegyekben már fehérlett a hó és csak napok kérdése volt, hogy a völgyre is kiterjessze csillogó fehér birodalmát.

Balogh egyik nap bement Ungvárra és csak másnap jött haza könyvekkel és más egyéb szükséges holmival megrakott csomagokkal.

*

Balogh sehogysem tudta levetkőzni a magyarságát. A faluban mindenkivel ruthén nyelven beszélt ugyan, kivéve Orosz Vilmát, a postás-kisasszonyt, de érezni és gondolkozni csak magyarul tudott. És a veszélyről, mely emiatt fenyegette, sokszor még az iskolában is megfélekedezett. Megtörtént pl. az, hogy magyar szövegű dalokat tanított az apró ruthén gyermekeknek.

Csak egy ember kellett volna, aki bejelentse Ungváron és a legnagyobb veszedelem fenyegette volna.

Vitasekkel, a notárral, azelőtt sem volt valami nagyon jóban, beszéltek ugyan és el is mentek néha egymáshoz, de mindkettő megérezte a másikban úgy ösztönösen a lappangó ellenfelet.

Mióta Orosz Vilma a faluba jött, Vitasek feltűnően szivélyes volt Baloghgal szemben, de ez tudta nagyon jól, hogy ez az előzékenység a harcba induló ellenségnek a cselfogása csak. Látta ugyanis, hogy Vitasek majdnem mindennap eljár a postára és minden ok nélkül sokáig ott tartózkodik.

Arról meg volt győződve, hogy Vilma ki nem állhatja, de azért visszavonult. Csak olyankor ment ezután oda, mikor hivatalos elintézni valói szólították.

Vitasek észrevette ezt a visszavonulást és túltengő önérzettel győzelemnek könyvelte el. Meg is ragadott minden alkalmat, hogy Baloghgal szemben képzelt szellemi és testi fölényt biztosítsa.

Csak egy dologról nem tudott egészen pontosan számot adni magának: a nyárdélutáni sétákról.

Ez sokáig izgatta míg végre egy alkalom meggyőződésre nem vezetett, egyben pedig kipattantotta a közte és Balogh közötti ellentéteket. Egyik délután elment Baloghoz és egyről-másról beszélgettek. Közben Baloghot kihívták az iskolába és Vitasek egyedül maradt a szobában. Hirtelen valami izgatottság rontott belé. Itt az alkalom. Ha volt köztük valami, akkor ennek a bizonyítékát föltétlenül megtalálhatja Balogh íróasztalának fiókjában. Körülnézett. Az ajtó be volt csukva. Kihúzta a fiókot és gyorsan kutatni kezdett benne. Úgy érezte, hogy a szíve ott zakatol idegesen remegő ujjában. Egy pár papírlapot felemelt és alatta kicsi fehér selyem zsebkendővel leborítva egy fényképet talált. A kép a Vilmáé volt. és a Borsova partján egy fa mellett állva ábrázolta a leányt.

Tehát nem Kassán készült, hanem itt a faluban és valószínűleg Balogh csinálta. Azután a zsebkendőt nézte meg. A sarkában Vilma név volt behímezve. Tehát ez is tőle való. Nagyon bántotta a felfedezés, bár a fénykép és zsebkendő magában véve még nem bizonyított semmit. Még félreérthetlenebb bizonyítékot akart és gyorsan tovább kutatott, s anynyira elmerült a keresésben, hogy nem vette észre Baloghot, aki közben visszajött az iskolából és megdöbbenve figyelte. Előrehajolva turkált a könyvek és papírok között, majd betolta a fiókot és homlokát végigsimítva, visszaült a helyére.

Gondolkozni látszott, majd az ajtó felé nézett és tekintete a mereven feléje néző Balogh arcára verődött. Hirtelen felugrott és szólni akart, azonban nem találta meg a kellő szavakat és csak az arcáról lehetett látni, hogy mennyire tudatában van helytelen cselekedetének.

Balogh lassú léptekkel az íróasztalhoz ment és kihúzta a fiókot.

— Vitasek úr! — mondta kissé gúnyosan. Azt nem tételezem fel, hogy az anyagi ügyeim iránt való érdeklődés nyitotta fel önrel íróasztalom fiókját. Ellenben, ha politikai, vagy egyéb okok indították önt az iménti cselekedetre, akkor tessék nyugodtan tovább folytatni. Sőt, ha szükséges, segítségére állok.

Vitasek még vörösebb lett és beszélni akart, de csak hebegni tudott.

— De uram . . . igazán csak a könyvei . . .

Balogh kivette a fényképet.

— Vagy talán ez a fénykép érdekli önt?

Vitasek kezdte visszanyerni a biztosságát.

— Nézze, tanító úr. Ön most gúnyolódik velem. Nem gondolja, hogy nem jó a tüzzel játszani?

Balogh nyugodtan felelt.

— A tüzzel játszani? Igen. Kis gyermekeknek és elborult elméjüknek; de józan emberek, azt hiszem, okosan használhatják még azt is. Különben Vitasek úr, ne játsszunk tovább szerepet. Figyje meg, nekem nehéz dolog ez és azt hiszem, önnek is az. Ugy-e ért engem?

Most már Vitasek mosolygott kissé gúnyosan.

— Hogyne. Meglehetősen jó a felfogásom. Tehát akkor ezután nem játsszunk?

— Igen.

— Nos, tehát ön lesz Balogh úr, én Vitasek. Ön lesz hivatalból továbbra is szlovák, én pedig . . . Tudom, hogy mit gondol.

— Lehet.

— Hogy nem voltam jó magyar. Eltaláltam?

Balogh egykedvűen válaszolt.

— El. Csakhogy még egyebet is gondoltam hozzá.

— Vajjon mit?

— Azt, hogy ön egy becsstelen gazember.

— Vitasek két ujjával egyet igazított félrecsúsztott nyakkendőjén, aztán gúnyosan végignézett Baloghon.

— Kedves tanító úr! Nem gondolja, hogy a négy szemközt elhangzott sértésekért nem szokás lovagiaskodni. Különbén is, higgye el, hogy anyyira kiesünk itt a kulturából, hogy még a becsületről is joggal lehet egészen önálló és eredeti felfogásunk.

Balogh csipősen visszavágott.

— Megengedem, hogy önnek soha az életben sem a kulturához, sem a becsülethez nem volt semmi köze.

Vitasek fölvette a kalapját.

— Tehát megyek. Megfordult és egy pár lépést tett az ajtó felé, azután vissza nézett.

— Azt hiszem, hogy ezt a látogatást nem fogja visszaadni. Ugy-e tanító úr? Elnevette magát és kilépett az ajtón. Balogh pedig mellén összefonta két karját és sokáig gondolkozott a történekről.

Tudta, hogy az az ellenszenv, mely eddig közöttük lappangott, a mai naptól kezdve nyílt ellenségeskedéssé fajult. Megértette azt is, hogy miért mondta neki Vitasek azt, hogy hivatalból szlovák. Tudta, hogy ennek az emberek az elnézésére a legkevésbé sem számíthat, de azért nem bántotta a dolog. Legalább nem kell ezután alakoskodni. Akármi történik is, ha el kell is innen mennie, csak azt sajnálta volna, hogy Vilmát, a postáskisasszonyt itt kellene majd hagyni.

Visszament az asztalhoz és kivette a fényképet a fiókból. Sokáig nézte, majd gondosan betakarta a selyemkendővel és visszatette a helyére.

Három nap telt el Vitasekkel való öszetüzése óta és még nem történt semmi. Pedig minden nap várta, hogy jönni fognak a csendőrök és bevizik Ungvárra, onnan pedig ki tudja, hogy hová.

Délután volt, szürke téli délután. Egyedül ült benn a szobájában és Aprily verseit olvasgatta. Egészen elmerült a költemények élvezésében. Halk kopogás hallatszott az ajtó felől, mire felriadt a könyvből.

— No itt vannak már, gondolta és felállt az asztal mellől. Az ajtó kinyílt és csendőrök helyett Vilma, a postáskisasszony lépett be rajta. Arcát kicsipte a hideg és nagyon izgatottnak látszott.

— Bocsásson meg tanító úr, hogy zavarom, mondta a leány. De nagyon sürgős közölni valóm van.

— De talán tessék előbb helyet foglalni.

(Folytatjuk.)

Lélek-órán.

Nekem nem volt tanyám a vesztett vidék
 De szilaj fájdalma lelkemben ég.
 Nem láttam pompáját ott a meleg nyárnak,
 De szívembe véres búsulások járnak.
 Nem hallgattam soha Maros partján az ősz
 Haldokló panaszát.

Lelkembe a riadt, döbbenő bizonyság
 Vajjon mit akar hát?

Rideg rabja vagyok mozdulatlan, halott,
 Havas éjszakáknak.

Körülöttem véres szamosparti árnyak
 Némán kelnek-járnak.

Hideg ajakukra rámeredt a mosoly
 Vidám villanása.

Odahaza annyi a gyilkos porosló,
 A Hargita alján. Lelkemet kegyetlen

Örök vad vád ássa.

Kinézek a hideg téli éjszakába,

Ah, . . . ez a tekintet:

Vörös lelkek szállnak tétován; céltalan

Fehéren csillogó, szívtelen, szunnyadó

Magyar házak felett.

Ott a Bácska lelke, ott Kolozsvár szárnyal,

Odább a Felvidék,

Megkínzott, szenvedő szelleműjjai közt

A Táttra szíve ég.

Elöttem egy kicsiny, szalmatető háznak

Rozsant ereszére Kassa lelke szállott

És a tető ott, hol a szellemtest érte,

Lángot vetett, égő, de nem gyilkos lángot

S utána a többi lélek is leszállott.

Biborlánggal égett a szunnyadó falu,

Csóvát vetett rá a meddő fájdalom-kar

S benn nyugodtan, tunyán álmodott a magyar.

Ah . . . ez a kép! Ez a vad-éjszaka megöl . . .

Riadva, remegve borzadtam vissza az

Ólmos ablak mellől.

Csend . . .! hidegen, némán csillog az éjszaka

S valahol a falu tornyán.

Megkondul az óra:

Egy . . . kettő . . .három . . . hat . . . nyolc . . . tizenkettő . . .

A lelkek órája üt.

A vén róka.

Irta: NAGY FERENC.

Aki ezt a kis firkámat elolvassa, alighanem úgy fog járni, mint az a kis zsidólány, aki Jókai „Erdély aranykorá”-t olvasva megbotránkozással panaszkolta, hogy már a könyv vége felé jár és még az erdélyi aranyrókáról semmit sem olvasott! Bizony én sem akarok semmiféle rókáról írni, sőt szerettem volna címül az én kedves Pista bátyám nevét odabiggyeszteni a tetőre, de csak azért nem cselekedtem ezt, mert 1-ször a Pista bátyám tenyere iránt szörnyű respektussal viseltetem, 2-szor az én kedves Pista bátyám már is szerzett magának olyan halhatatlan nevet, hogy nem szükséges újból meghalhatatlanítani a „Botond” hasábjain.

Hogy ki az én Pista bátyám? Hát ki lehetne más, mint egy izzig-vérig falusi tanító. Csekély a fizetése, alig telik a mindennapira, de hát így jó az a tanítónak, nehogy elkapja a világ hiúsága, s Úram bocsá' még új ruhában nagyságos úrnak képzelje magát. Csak maradjon a szent egyszerűség mellett, kopott, könyökén foltos kabáttal, mint az én jó Pista bátyám, úgyis a nemzet igazi napszámosa marad ő.

Na de az én Pista bátyámat, nem nagyon veri le a sors sanyarúság! Bíz ő nem nagyon veri falba a fejét azért, ami nincs, hanem ha az élet tréfál vele, ő vizstréfálja azokkal, akiket keze ügyébe kaphat és bizony jó az öregtől óvakodni!

Volt egy kedves komaasszonya. Pompás jó kocsonyát főzött s k is tette az ambitusra hűlni. De míg átszaladt a szomszédba, hogy a főzésével eldicsekedjék, azalatt Pista bátyám egy szalonnabőr színéhez hasonló rongyot csavargatott össze s helyezett el a tál tartalma közé. Persze, az lett a vége, hogy a koma jól eldöngette a komaasszonyt vigyázatlanságáért, mert majdnem megfuladt a kapcadarabtól! És aztán k kacagott nagyobbat erre, mint az én Pista bátyám!

Hasznát veszi ő a világon mindennek! A tintaceruza porát dehogyan engedné kárba veszni! Jó az a szomszédasszonnyal való kézfogáshoz, al el nem tudja gondolni, hogy honnan a fészkes menykőből kerül az a liszt el folt a kezére. Jó az a bagóhoz való keverésre is, a harangozó olyan liszt dolgokat sercent ki attól a fogai közül hogy a nyoma mind ott marad nagytiszteletű asszony konyhájának pádimentomán, hogy csupa gyönyörűség!

Már az eddigiekből is látható, hogy az én Pista bátyám tréfával, tréfával fekszik, habár durva is ez, de fő, hogy jól sikerül. Egy ilyen tréfáját akarom most elmondani.

Pista bátyám lakása a tiszteletes úr lakása mellett húzódik el, csak egy kis alacsony recekerítés választja el őket egymástól. Persze ilyen viszonyok között a tiszteletes asszony kendermagosai gyakran át-átjárogatnak a tanítói udvarra és megkapargatják a ház előtti virágos csoportokat, mire Pista bátyám nem sajnál hatalmas lármát csapni a fazékbavalók ellen, de a sok ismételtetés miatt azok már fel sem veszik a pirongatást. No, ha fel nem veszik, felvesz ő akkor egy kis tégladarabot és csupa tréfából úgy közéjük hajítja, hogy a kedvenc bubos csak egyet kering és felfordulván, körmeivel kapkod az ég felé. Tyű, a kutyafejét! Ebből hát baj lesz — gondolta Pista bátyám. Mit tegyen? Legjobb lesz, hirtelen áthajítani a túlsó portára. De míg szándékát tettel követné, éppen kihozza az ördög a tiszteletes asszonyt az udvarra, ki is meglátván tyukocskájának ereszszakos repülését, elbődüle, mint a szívében talált vad, és küldözgetni kezdte az én Pista bátyámat oda, ahol az emberekből kénes gyertyákat mártogatnak holmi fekete körmös legények. Pista bátyám ugyan nem ment el egész odáig, csupán elvonult szerény hajlékába s ott elmélkedett ez egyszer rosszul sikerült tréfán s azon törte a fejét, miként tudná megengesztelni a parókhia gyeplőtartóját. De bármit is tett, ez a dolga soha sem lett elfelejtve s a haragos tiszteletes asszony villogó szeméből csak az sugárzott felé: Vári csak, vári te istentelen tyúkbetyár, majd befütyülök én neked! Ez pedig nagy szó egy papné szájából.

Telt, múlt az idő, megérkezett a kanonika vizitáció napja is. Az esperes úr jött csengős szekéren, egy másik nagytiszteletű úrral, hogy megvizsgálja az egyház és iskola állapotát, hogy kikérdezze a gyermekeket az Ezsau lencséjéről, meg az egyiptomi tiz csapásról, melynek tudása rendkívül fontos egy falusi kálvinistánál.

Persze, van nagy hűhó, míg a nagytiszteletű urak lekászolódnak a szekérről s míg atyafiságos csókot váltanak a házbeliekkel, de lassanként elülnek az örömnök jókedvű madarai s jönnek a komolyabb kérdések. Mi van az ekléziában?! És most átveszi a szót a tiszteletes asszony és elkezd beajánlani a tanítót, kinek a keréketörés kegyelmes jutalom volna gonoszságáért. A nagytiszteletű urak csak úgy hüledeznek, hallván a végefogyhatatlan panaszzkodást és szentül megfogadják magukban, hogy nem ismernek irgalmat, kegyelmet.

Minthogy az idő már késő délután jár, az iskolavizsgálat elmarad másnapra. A tanító, már mint Pista bátyám is átbállag a tiszteletesékhez, hogy ősi szokás szerint üdvözölje a hatalmas urakat, de mert ősi tapasztalatból tudta azt is, hogy vacsorára megmarasztalják, odaszól a feleségéhez:

— Aztán lelkem, ti csak vacsoráljatok meg, engem ne várjatok, mert én a papéknál leszek vacsorán!

Hanem amint belépett a papilakba, még a szája is elsavanyodott, mert ugyan a tiszteletes asszony csupa cukor volt, de a nagytiszteletű urak csak úgy böfködtek a szót, mintha a lelket akarnák belőle kigyomrozni! Csak ült, csak hallgatott, várt a kedvezőbb körülményekre, minthiába, a fagyos hidegség nem enged s a láthatár fellegei nem oszlanak. Végre jön a vacsora ideje és ekkor így szól az esperes úr:

— Hát tanító úr csak menjen haza, készítse elő a naplókat, mert

holnap nagy nap lesz!

Ez a rideg kiutasítás felért egy jó mellbelökéssel!

Szegény Pista bátyám alig tudott elköszönni bosszuságában, alig lelte meg az ajtókilincset, de azért villámlott a szeme egy olyat, hogy ha észrevették volna, bizony nem izlett volna olyan jól a vacsora!

Haza ballagott Pista bátyám.

— Haj asszony, adj ennem!

— De lelkem, igazán nincs mit, mert már megvacsoráltunk és terád nem számítottunk, azt hittük, ott maradtál vocsorára. De hát hogy is jöttél ily korán haza?

— Ne kérdezd lelkem feleség, mert még valami furcsát mondatol velem; hanem nézz valami énnivaló után!

Az asszony kihúzza a kaszlifiókot és megtalálja a maradék sonkacsontot, mely bizony alaposan le van már faragva. Oda teszi ura elé.

— Próbálj lelkem még valamit faragni róla.

Pista bátyám kezébe veszi a néhai sonkát, elkezdi vakargatni nagy mérgesen, közbe-közbe olyat fal a kenyérből, hogy szinte megfullad tőle. Eszik szótlanul, nagy bosszúsággal. De nini! Arca lassankint enged a merevségből, lassankint ráncok gyülekeznek ajkai körül, szemei gonoszúl mosolyognak s majd hamiskásan meglógatja a fejét, mint aki nagyon meg van elégedve magával. Az asszony már lefeküdt, a gyermekek is alusznak és Pista bátyám most már gúnyosan tekint át a szomszéd lak kivilágított ablakára s ennyit rebegnek ajkai:

— Csendes nyugodalmat.

Lassanként telik az idő, már éjfél felé jár. Az éj koromsötét. Pista bátyám kitekint az udvarra s még hallja a nagy hangon bementett tercász-bélát, de észreveszi, hogy már bontják az ágyakat, készülnek a lefekvéshez.

— No, csak jóéjszakát.

Kialszik a papék világa. Csend van a faluban, mint a sírban. Pista bátyámnak sem kellett egyéb; fogja a sonkacsontot kiszalad vele a haranglábhoz — no, igen, mert a templomnak nincsen tornya, csak haranglábbon állanak előtte a harangok, — hirtelen leereszti az egyik harangkötelet, rákötí a sonkacsontot s azzal, mint aki dolgát elvégezte, beoson hajlékába. És várt türelmesen. Hát egyszer csak megkondul a harang. Kong rémesen. Az emberek ijedten ugranak ki az ágyból. Tűz van . . .

A papéknál is kigyullad a világosság. Szaladnak ki, nézik merre van a tűz, de mindenfelé koromsötétség . . .

Néznek a harangláb felé, hogy ki kongat . . . Senki . . . de mégis mintha valami alacsony árnyék surranna el a sötétségben. Végre megnyugodva, hogy nincs baj, lassankint visszazállingóznak az emberek a lakásukba, s ismét beáll a csend. De alig telik el egy rövid félóra, a harangot újra kegyetlenül rángatják.

De csak mégis kell valami bajnak lenni! Újból kiugrálnak a nagytiszteletűek, újból körülnéznek, de semmit nem vesznek észre, csupán a harangláb felől hallik kutyamorgás, azonban néhány kiáltásra a kutyák is megszaladnak. — Semmi, — semmi.

Csak nem az ördögök játszanak az emberekkel?!

A nagytiszteletű urak meghagyják a harangozónak, hogy álljon lesben s nézze meg, micsoda Isten csodája történik itt.

A harangozó lesbe áll. Most már van, aki vigyázzon, tehát újból le lehet feküdni. Igen ám, de a harangozót félelmében majd kitorste a hap-paré, amint ott leskelődött s nézett a harangláb felé, hogy majd kidülledtek a szemei, de senkit nem látott . . . De mégis . . . amott jön egy nagy fekete valami, olyan mint egy kutya és tart egyenesen a haranglábnak. Amarról meg valami fehérség mozog, mintha egy holt ember jönne fehér lepedőben s az is tart a haranglábnek. Azután hol itt, hol ott mutatkozik holmi fekete árnyalak, kisebb, nagyobb és azok mind a haranglábnaál adnak találkoztót. És egyszerre csak kong . . . kong . . . ismét szól a harang vészesen, rémesen, sűrűn egymásután, kísérve kutyamarakodástól, agyarkodástól . . . Itt csak az ördögök járhatnak! A harangozó elordítja magát, a faluban újra kigyullad a világosság, most már ki vedérrrel, ki vasvillával és más egyéb irtószerszámokkal rohan a templom elé, ahol is egyszerre megszakad a harangszó, egy fekete ördög szalad elől, átugrik a kerítésen, a többiek utána rohannak nagy csaholással s köd előttük, köd utánuk, még csak nyomukat sem lehet látni.

A felizgatott lakosok ráestek a tiszteletesekre, hogy adják e rémes éjszakának magyarázatát, de sem a tiszteletes, sem az esperes nem tudták a dolgot mire vélni s ezáltal a babonára hajló népet csak jobban ingerelték. Lassan-lassan aztán feljött a hajnal, elmúltak az éjnek rémes látásai, megvizsgálták a harangokat is, de ott sem találtak semmi különösre, csupán sűrű kutyanyomokat. A sonkacsont is eltűnt, bizonyára nagy meglegedésére boldog birtokosának.

Igy telt el egy éjszaka akkor, mikor Pista bátyámat hazaküldték, hogy csináljon rendet, mert jön a nagy nap. És ez éjszaka örökké emlékezetes marad, mert ekkor nem aludt senki s másnap, mikor a nagy-tiszteletű esperes úr beállított az iskolába, így szónokolt a gyerekekhez:

— Kedbes derbekek, eldöttünk, hogy behalgassuk bit tuttok . . .
— Tudniillik olyan náthát kapott, mint a pinty!

Na, de folyt a felelés. Amint a nagytiszteletű urak feladtak egy kérdést, nosza talpra ugrott az egész iskola és mindenki nyujtotta az ujját, hogy tudja. Pista bátyám pedig egyet kiválasztva a többek közül, gyönyörűen megfeleltetett minden kérdésre. A nagytiszteletű urak sehogy sem tudtak belekötni az iskolába, hisz itt minden kérdésre mindenki nyujtotta az ujját, tehát van tudás bőven s kénytelenek voltak az iskolát kitünőnek minősíteni, Pista bátyám nagy meglegedésére.

— De hát hogy csináltad ezt Pista? — kérdé tőle egy jó cimborája.

— Hogy, hát megmondom, de fogd be a szád! Hát úgy, hogy ahhoz szoktattam a gyermekeket, hogy minden kérdésre nyujtsák fel az ujjukat. Aki meg tud felelni, az nyujtsa fel a jobb kezét, aki nem tudja, az a balkezét. No, most már tudom, hogy melyik tudja a feleletet, azt szólítom. Így kötöttem be a szemét nagytiszteletű uramnak.

— Bizony, csak ravasz róka vagy te Pista, — mondá a barátja.

Hogy e történet igaz volt, bizonyítják akik nekem elmondták és azok, akikől ezek hallották, én pedig okulás céljából tovább adom, de meg ne mondják neki.

KÖNYVSZEMLE.

Széchenyi vallomásai és tanításai. (Széchenyi-anthológia.) Fekete József és Váradi József. A Stadium kiadása. (507 lap). Jellemző tünetei a ma korszellemének a gyors egymástánban megjelenő lexikonok, enciklopédiák, breviáriumok, antológiák stb., amelyek mindinkább szélesedő, sokoldalúvá fejlődő érdeklődésnek igyekeznek feleletet, összefoglaló, könnyen hozzáférhető képet nyújtani. A mohóság, a gyorsan tanulni akarás, amellyel ezeket a műveket fogadják, sokszor inkább jó könyvüzletet, semmint jó munkát jelentenek és ezért szívünk őszinte örömeivel, *nevelői lelkünk* minden melegével kell, hogy üdvözljük a *Széchenyi vallomásai és tanításai* c. anthológiát, amely kicsinyes, önző érdek nélkül, tisztán eszmei célkitűzés, ideális és nemzeti törekvés szolgálatában jelent meg.

A mű nagyszerű szerkesztésén meglátszik, hogy összeállítóik — amint a Bevezetésben jelzik is — nem alkalomszerűen társultak, hanem már Széchenyi szellemében nevelődve, majd később teljesen Széchenyi megismerésére, a múlt számára felejtően ellettározott gondolatainak feltárására fordították munkásságukat s kutattak, dolgoztak, *népszerűsítettek* esztendőkön keresztül. A Bevezetés Széchenyinek olyan képét nyújtja, amilyent az eddig megjelent életrajzok. Széchenyi-ismeretések még nem adtak: az igazi Széchenyi-ismerésből fakadó mélységes rajongás, mindamelllett tárgyilagosság, rátalálás jellemzi minden

szavát s költői lendülettel és fénylő melegséggel *beleéreztetti* Széchenyit lelkünkbe . . .

Milyen örömmel és büszkeséggel eltöltő rátalálás az, — amit már eddig is sokan megéreztek, de nem vallották kellő hittel — hogy Széchenyi *próféta* volt! A magyarság *prófétája*! Egyszerre megvilágosodik sok olyan momentum az életéből és munkásságából, amit különben nehezen értettünk volna meg. *Próféta* küzködött Széchenyiben mint *politikusban*, midőn „kimondhatatlan vágyat érzett lelkében, minden csepp vérében Magyarország kifejtésére, a magyar nemzet (mint közösség!) feldicsőítésére”. *Prófétai* sugallat mondatta Széchenyivel, hogy a *politikus* hivatása: „a lehető legnagyobb rész boldogítása és a nemzet erőinek, képességeinek, egyéni sajátságainak lehető teljes kifejtése, nemesítése, az emberiség, sőt a mindenség feldicsőítése,” ami egyrészt fényesen bizonyítja, hogy Széchenyi mennyire *pedagógiailag* gondolkozott, másrészt pedig alapúl szolgált a *nemzetnevelés*, s sajátosan magyar nevelés-elmélet kialakulásához: ami azt jelenti, hogy Széchenyi, miként valamennyire az Írás *prófétái* voltak egyuttal a *legnagyobb nemzetnevelők* is. A könyv *összeállító* „a magyar ifjúság *nevelőinek* és a magyar nép szellemi vezetőinek” ajánlják művüket és e pedagógiai vonatkozásában rejlik nagy jelentősége. Most, mikor a magyar élet két táborában mintha egymás felé tekintgetnének az

emberek, jókor ragyog fel újra Széchenyi géniusza s a nép vezetői — Széchenyi *életének* értelmében — a nép *nevelői* vannak hivatva a nagy egység s a nagy „szébbítés” megteremtésére, amely munkában e könyv valóban a magyarság *nemzeti bibliája* s hogy egyik jeles alakja a közéletünknek sokszor — bár sohasem eléggé — hangoztatja, hogy a Bibliának és ennek a könyvnek *minden* magyar ember asztalán ott *kell* lenni, nem jelent mást, minthogy e könyv megkezdte kitűzött pályafutását.

Cs. J.

P. Gulácsy Irén: Fekete völgyek. (Singer és Wolfner kiadása. 1926. 740 lap.) Párhuzamos tragédiákból szövődik össze ez a hatalmas történeti regény, amellyel Gulácsy Irén karácsonykor megajándékozta a magyar olvasóközönséget. Apró, végzetes és helyrehozhatatlan tragédiák, amelyek azután együttesen előidézik a legnagyobbat és legvégzetesebbet: *Mohácsot*.

A regény középpontjában a szépséges Zápolya Borbála van, aki szédülten támolyog éveken át a válaszfuton: vajjon az igaz szerelmét válassza-e, a daliás és retentő erejű Czibak Imrét, akit inkább csak testileg kíván örülésig feszülő hisztérikus vágyódással; vagy hiú lelke óhajaképpen válassza inkább a királyi koronát, amely káprázatosan szép fejét méltóbban övezné, mint a kurta-nemeskapitány hódolata.

A lelke mélyéig romlott, nem, a lelke mélyéig *beteg* leány tragédiája már akkor bevégződik, amikor szerelmese szemében megpillantja a megvetést és az undorodó irtózást, amely onnan feléje lövell.

A férfi-főhős: Czibak Imre, jókaiisan elrajzolt tökéletes lény: keménykötésű köznemes fickóból országos rangú méltósággá töri fel magát, csakhogy elnyerhesse a legfehérebb és legfinomabb leánykezet: Borbálá-ét. És amiért kemény harcos éveken át küzd, azt a legmohóbban várt pillanatban önként és undorral ellöki. Élete nem egyenes-vonalú, tragikus felé-sodródás, hanem megújuló új és új lelkiösszeroppanások sorozata. Mindinkább jelentéktelenebbé váló alakjára azért végig szüksége van az írónőnek, mert Imre élete fonál, amelyre tovább jegecesedik az a kristály, amely számtalan oldalával felénk tükrözi 1526-ot.

Végtelen száналommal kísérjük Tomori „büszke vezér” boldogtalan életét. Ebben a Tomoriban nyoma sincs a büszkeségnek, csupa alázat a sorssal szemben, amely megmagyarázhatatlanul kérlelhetetlen iránta. Bukásának ezer oka mind helyzet-tragikumából ered. Bűnözés nélküli életével igaz mártírja a tiszta szándékú magyarságnak.

És felvonulnak sorban a kor törpe karikaturái és szobros óriásai, egyének és seregek, s ebből a hullámzó felvonulásból élénk rajzódik a zavaros század-elejenek mozgalmas élete. Gulácsy Irén férfias erővel vezeti tollát; aszszonyt meghazudtoló koncipiáló készséggel mozgatja alakjait és helyezi el eseményeit; nyelvkincse Szabó Dezső-ével vetekedik, de annál változatosabb és népiesebb, sőt a modorosság határán is éppúgy átesik, mint említett író társa.

Ilyen nagyszándékú, nagyvonalú történeti regény régen látott

napvilágot a magyar könyvpiacra. De ami hiba és elrajzolás van a regényben, az mind ebből a nagyvonalúságból ered. Mert a regény sikerült. Illetőleg *tökéletesen* sikerült — *volna*, ha írója nem törekszik minden áron arra, hogy monumentális regényt írjon. De úgy érezzük, hogy Gulácsy Irén hatalmas tehetsége tovább nyújtózott, mint ameddig díszes takarója — sajtós művészete ért. Tehetsége

néha még ott is megnyilatkozik, ahol aranytolla már réz-tollá koptott, de mégis kár volt ezt a regényt ott be nem fejezni, ahol már érezte a lankadó erőt. Így a pompásan induló, érdekfeszítően folytatódó regény vége üres hangzatú hangszerelést kap.

Újabb regénytermésünk legszébbje ebben tehát hasonlatos újabb drámairódmunk legszébbjéhez: „*A juss*”-hoz. *d. l.*



INNEN-ONNAN.

Gyóni Géza ébresztgetése. Nem régen adta ki az Athenaeum a fogságban elhalt költő válogatott verseit és ebből az alkalomból a magyar folyóiratokban újból megleghangú megemlékezésben volt része minden oldalról.

Gyóni súlyosan meghasonlott lélek volt a háború előtti években. Tétova és imbolygó szenvedélyei belső elhivatottságának lázát korán éreztették vele, de az egész társadalmat ellenségének hitte. Byron óta minden romantikusnak ez az alapérzése. A Gyóni lelkész fia is diszharmonikus élményekkel, sokszoros csalódás tüskéitől felvérezve tapogatódzott a magyarság gigászi modern mithológiájának életformái között. Azt az utat járta, amely Vajdát és az ugyancsak ujságíróskodó Reviczkyt a romantikus lelkek nagy magányába vezette. Csak önmagának belső tüzével égett. Fialat vérének folyton izzó vastrónusán szenvedett a lelke. De környezetében nem tudott sehoh sem gyökeret

fogni. Horgonyát, ha valahol megtelepedett, mindig kirántották nyugtalan szenvedélyei.

Pozsonyban teológiára készült, de pályáját odahagyva a Nyugat-magyarországi Hiradónál dolgozott 1903-ban. Majd irnoki állást vállalt a dabasi főszolgabírói hivatalban. E korban kezdett kifejlődni exotikus, de sokszor mérges szivárványszínekben vibráló fantáziája és ő úgy szemlélte magát, mint egy büszke keleti páva. Néha megittasodott gazdagságának tudatától, de a következő percben, különösen ha más emberek közé ment, durva taposómalomnak érezte egész környezetét. Nemzete, a haza sorsa sem érdekelt e nomád éveiben.

Hasztalan kilincselte a nagy fővárosi szerkesztőségekben, színházaknál, akár csak néhány évvel azelőtt Reviczky. Végül a Werther-től Péterfy Jenőig orvosságnak hitt öngyilkosságot ismételt megkísérelte, de megakadályozták. Már csak alig vonja-húzza életét,

midőn a nagy háború felragadja egy kis bácskai lap szerkesztőségéből.

Eleinte ugyan azt írja: „Cézár, én nem megyek,” de aztán mármár elkallódott egyéniségét mégis beléveti az egész nemzet történeti életébe. Költészetére ez óriási ki szélesedést jelentett. Már nemcsak saját személyének szerelmi sajkásait éneкли, hanem milliós népek történeti lázát vetíti papírra. E költészetének értéke független a háború kimenetelétől. Petőfi „Egy gondolat bánt engemet”-je szép költemény lenne, ha mindjárt ágyban, párnák közt halt volna is meg Petőfi, mint a király udvari költője.

Művészileg minden megnyilatkozás nagyértékű, mely milliók akaratvilágát tükrözteti. A „Lengyel mezőkön tábortűz mellett” szerzője pedig valóban nagy kollektív világáramlatok hordozója volt a przemysli táborban néhány évig. Ady ez években már fáradt, öregedő volt. Az előző évek nagy csatáiban kifáradt és békéért eszedezett, mikor a háború kitört. Gyóni, a magyar Körner, fiatalon indult, hogy a harcban álló magyar közkatonaság lírai kifejezője lehessen magas irodalmi színvonalon.

Még a foglytáborbeli szenvedéseiben, betegségében, szeretett öcsének elvesztésében, saját megörülésében, testi és lelki felbomlásában is hány magyar katona életét szenvedte végig! Mikor Gyóniról emlékezünk, nem is csak ő előtte állunk, hanem a háborús magyarság összes szenvedései előtt hajlunk meg. Szinte el is felejtjük, miként ödöngött hajdan céltalanul Pozsony sötét síkatoráiban, a romok alatt öngyilkosságot

kisérelve a megvezekelt múltjáért és kálváriát járt tévedéseiért. Hídeg éjszakákon, lengvel tábortűzek mellett néhány évig ő volt a harcban álló nemzet. Most egy távoli tömegsírban nyugszanak csontjai a békételen orosz síkságon.

Az Athenaeum jól tette, hogy emlékeztet bennünket reá.

Rados K. Béla.

A lexikonok kora. Ez évben a magyar könyvkiadó vállalatok elárasztják a közönséget mázsás lexikonokkal. A lexikonvásárlás jó részletfizetésre művelt körökben éppen olyan divattá lett, mint az automobilizmus, a sporthirlap, a páneuropaizmus és a freudizmus.

Legkorábban a „Művészeti lexikon” állított be (szerk. Éber László, harminc kiváló szaktekin-tély segítségével. Budapest, 1926.) Csekélyke 812 oldalán a legap-róbb gyémántbetűkkel szedve az építészet, szobrászat, festészet, iparművészet ötezer évének anyagát zúditja nyakunkba.

De alig lépett ki e kötet a nyomdából, már úgyszólván a bokájára lépett a „Magyar Irodalmi Lexikon”. (Stadium, 1926. Szerk. dr. Vályi Ferenc). Ez a vállalkozás már két kötetten alul nem adja, mert mindenkiről illendően meg kell emlékeznie, aki csak valaha tollat ragadott a Kárpátoktól az Adriáig, habár csak egy önképzőköri ötperccskére is, vagy talán a „Postások Szaklapjának” szépirodalmi rovatában leplezte le önmagát.

Ezzel egyidőben Gulyás Pál is elkezdte kiadni az összes magyar írók életrajzi adatait, de még csak a „D” betűnél tart, jóllehet már több kötet látott napvilágot. Nemrégiben aztán a „Világirodalmi

Lexikon" is startolt és ma már lázasan keringenek a részletfizetéses gyűjtőívek a főváros szalonjaiban, kávéházak asztaltársaságai-
ban stb. (1200 oldal. Szerkeszti: Benedek Marcell).

Értesülésünk szerint a legközelebbi cél egy „Esztétikai Lexikon”. Akinek viszketős a tenyere, már most elkezdhet rá spórolni. Sajnos, informátorunk arra nem tudott kellő felvilágosítást adni, vajjon valami „Zenei Lexikon”, „Matematikai Lexikon” és „Vallási Lexikon” nem függ-e már is a fejünk felett Damokles-kard gyanánt.

Mindenesetre e mozgolódás jellemző egész korunk szellemi irányára. A lexikon hatalmas szimbólum. A lexikon maga a lelketlenség. A lélekölés proféciaja, a definíciókban való tobzódás. A nyersanyagalmaz bábéli tornya és szellemi bicsérdizmus, mitől nemsokára zörögni fog bennünk a csontváz. Mint alkalmi segédeszköz érett egyéniségek, írók, tudósok, művészek kezében munka közben hasznos és nélkülözhetetlen. De szellemi táplálék gyanánt a nagyközönségnek fullasztó korpa. A reklám immár divattá tette.

Az emberek tehát ólomszárnyakat kötnek maguknak, hogy re-

pülhessenek ad inferos. Azért ritkul a mi korunkban a nagy tudósok, nagy művészek, a jó lelkesek, a nagy politikusok száma, mert a műveltségnek holt anyagcsimborasszójával agyonnyomnak minden pezsgős életet körülöttünk. Hisz már a középiskolai, sőt elemi magolni való könyvek, továbbá az egyetemi kompendiumok, az 1000 oldalas tudományos vaskosságok, mind csak lélek nélküli nyersanyaglerakatok. Korán kicenzurázzák a lelkeket. Kétlábú lexikonokká teszik már a gyermekeket. Ezért kérdi magától aztán tanácstalanul minden második fiatalember: ne ugorjak a Dunába iskolázottságom ólomszárnyaival? — Miért élek én? És élek-e én egyáltalában? Nem vagyok-e magyar költő helyett csak „Irodalmi lexikon”, Munkácsy helyett csak „Művészeti lexikon,” Széchenyi helyett csak „Közgazdasági kompassz”?

Oh, szent lexikon-kultura! Meghajtom előtted a fáradt emberiség zászlaját. Te legyőztél minket, ránkfeküdsz, mint rossz éjszakai lidérc és meddőségünkről gondoskods.

Én spórolok a Matematikai és Vallási lexikonra. *rkb.*

IFJUSÁGI ÉLET.

Botond bál. A főiskolai bajtársi egyesülete február 11-én rendezte a Budai Vigadó összes termeiben ezidén jól sikerült táncmultságát. Az egyesület vezetőinek ernyedetlen ügybuz-

galma, a meghívók ezreinek szétküldése és a közélet kiválóságainak — élükön gróf Klebelsberg Kunó dr. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr öccselencijának — fővédnöksége előre

biztosították az estély sikerét. — A bál maga fényes keretek között folyt le. Hatalmas rendezői gárda várta a mind sűrűbben érkező vendégeket és az ez alkalomra külön feldíszített terem néhány perccel 9 óra után már teljesen megtelt az illusztris közönséggel. Magas nivójú műsor előzte meg a táncot, melynek keretén belül **Nedelkovits Anna** hangversenyének-keső **Aggházi** egyik műdalával és **Verdi: Aria** a **Traviatá**-val **Peschkó Zoltán** zongorakísérete mellett, **Buzsák Gábor** hegedűművész **Dausz Ferenc** avatottkezű kíséretével előadott **Tschaikowszky** és **Zsolt-szerzeményeivel** emelték az est fényét. **Ludwig György** zeneművészeti főiskolai hallgató énekelt részleteket a „**Bajazzó**” és „**Faust**”-ból **Peschkó Zoltán** t. b. regős kísérete mellett. **Dausz Ferenc** orgonaművész **Liszt: Polonaise E-dur** adta elő nagy sikerrel. **Csergő István Váradi Antal: A tanú c. versének szavaiata- és Ádám Zoltán** prólógja is sok tapsot aratott.

A változatos műsor után a táncot „**Van nekem egy szép szeretőm**” hagyományos pedagógus csárdásra: **Szakál János—Szőnyi Etus, Jankovits Miklós—Gömöry Edit, Cser János—Nedelkovits Anna, Ádám Zoltán—Marton Kató** párok nyitották meg. Ízléses táncrend írta elő a táncokat, melyek megtartásához szigorúan ragaszkodtunk. Az előkelő közönség minden tagja igen jól érezte magát s a legjobb hangulat uralkodott egész reggel 6 óráig.

A megjelent hölgyek közül a következők neveit sikerült fel-

jegyeznünk:

Asszonyok: dr. **Gyulai Agostné, dr. Koszó Jánosné, Kmetykó Jánosné, Lux Gyuláné, Bahnert Józsefné, Szentgály Antalné, Földes Lajosné, Roggenbauer Károlyné, Jakubetz Henrikné, özv. Mahovits Imréné, Rutényi Kálmánné, özv. Berg Antalné, Szalay Tivadarné, Babcsányi Lajosné, Dreiacker Vilmosné, özv. Major Lajosné, Faragó Sándorné, Maahr Sándorné, Marton Károlyné, Balázs Józsefné, Seress Lajosné, Szakáll Gusztávné, Szőnyi Imréné, Miskák Gáborné, Laubál Gusztávné, Mezey Gézané, özv. Csaplár Istvánné, Szabó Jánosné, Petrich Nándorné, Tóth Lajosné, Milhoffer Alajosné, Kerkay Jánosné, Németh Sándorné, Lájér Nándorné, Suppersberger Albertné, Cerva Károlyné, Molnár Istvánné, Soós Lőrincné, Lődy Lászlóné, Benedek Emilné, Budai B. Józsefné, Danhauser Rezsőné, Tibor Endréné, Ambrus Henrikné, Kovács Imréné, Gömöry Lajosné, Siák Mihályné, Mészáros Lajosné, Kugler Béláné, Kassza Gyuláné, Szőnyi Imréné, Szász Lajosné, Szász Béláné, Kovács Antalné, Hölzl Márkusné, özv. dr. Bánóczy Miklósné, bikafalvi dr. Máthé Dezsőné, Bakoss Lászlóné, Kundrum Ferencné, Brodvárovi Istvánné.**

Leányok: **Bahnert Renée, Heffner Sárika, Kirner Jucika, Kiss Nelli, Földes Edith és Gituczai, Wunder Ilona, Kőrös Ilona, Jakubetz Lórika, Mahovits Nusi és Aranka, Rutényi Man-cika, Berg Bözsike, Szalay Blanka, Babcsányi Baby, Mikó Margit, Dreiacker Baba, Balázs**

Manyika, Major Piroska, Faragó Lenke, Klusch Aranka és Kató, Maáhr Juliska és Mariska, Marton Kató és Panni, Balázs Erzsike és Mancika, Seress Ági, Szakáll Inka és Mancika, Szőnyi Etus, Kádár Baba, Laubál Margit és Aranka, Elek Ibolya és Ilonka, Bauer Szerén, Petrich Irén, Tóth Mimike, Szelecsényi Kató, Kerkay Irmus, Németh Mancika, Lájér Ilonka, Herman Ellike, Csiszár Lajca, Szada Médike, Suppersberger Mancika, Cerva Paula, Bartha Mancika, Molnár Ancika, Soós Irénke, Lengyel Györgyi, Lödy Juci, Kajláth Mária, Szabó Ilonka, Horváth Kató, Benedek Magda és Klárika, Reinhardt Böske, Vihar Piroska, Ambrus Ilma, Kundrum

Mária, Mayer Boriska, Kövér Ilonka, Nagy Emmuska, Gönczy Ilonka, Matterni Ida, Danhauser Olga, Jakab Klárika, Kovács Emília, Gömörly Edith, Siák Rózsika, Kugler Gizuska, Kassza Aranka és Juliska, Nehéz Laura, Szász Babuka és Magduska és Erzsike, Hölzl Mancika, Zsófiika és Pírike, Bakoss Zsuzsika, Huszár Olga, Sterl Annuska, Vályi Mancika, Brodvárovcis Rózsika, Pírgi Boriska, Galambos Nusika, Szupkay Lencike, Valenta Marika, Droppa Mancika, Horváth Juliska.

Ügyünk iránt érdeklődő polgáriskoláknak, kik tiszteletjegyeiket megváltották, ezúton mondunk köszönetet.



SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

J. J. Levelezőlap ment. Igazítsa ki munkáit az ott vázolt szempontok szerint és úgy kész örömmel közöljük.

Cimnélküli versek. Sajnos, még nem jöhetnek, de sokat remélünk.

Sz. K. A papírnak csak egyik oldalára kell írni. De egyikre sem muszáj.

Sz. L. (Szombathely). Végtelenül csodálkozunk a dolgon. *Tudunkal és beleegyezésünkkel* semmiféle felhívás sem jelent meg a szombathelyi „Hír”-ben, ahol a vidéki írókat munkára szólítanánk fel. Még kevésbé olyan felhívás, mely szerint az ilyenformán felbuzdult vidéki írók küldjék be felbuzdulásuk eredményét a Botond szerkesztőségébe. Akár bent volt a

„Hír”-ben ez a felhívás, akár nem, rossz tréfánál nem egyéb. Különben összeköttetésbe fogunk lépni a „Hír” szerkesztőségével, hogy adjon felvilágosítást a közlemény mivoltáról és közlőjének személyéről, különben igen könnyen „Hír”-hedtté válhat. Teljesen távol áll tőlünk ilyen komoly laphoz nem méltó eszközökkel munkatársakat szerezni. Ami verseit illeti, köszönjük, de csak akkor beszélhetünk róla, ha az ügy tisztázva lesz.

Dante. Procul este profani. — *Andante.*

H. L. Versei nem érkeztek meg.

A számüzött naplója. Kár, hogy nem a naplójával együtt száműzték.

ELŐFIZETŐINKHEZ.

A polgáriskolai tanárjelöltek lapja a kultúra harcosa, melyet mindenkor ideális gondolatok vezettek, nem pedig üzleti cél. Anyagi gondokkal küzdve tartja fenn magát, teljesen azokra utalva, akik minden célban a nemeset és szépet keresik. Ezeket véljük felfedezni elsősorban a polgáriskolai tanárságban, mert a mi célunk az ő céljuk.

Most amikor lapunk jelenlegi évfolyamának második félévébe lép, kérjük minden olvasónkat, hogy munkánkat, törekvésünket ne gátolják meg nem értésükkel, hanem előfizetési díjaikat küldjék be haladéktalanul kiadóhivatalunkba. (Budapest, I., Györi-út 13.)

Remélve, hogy e felhívásunknak eredménye lesz, vagyunk

hazafias üdvözlettel:

A KIADÓHIVATAL.